

Studija slučaja Filipa Zavadlava: etičnost u izvještavanju online portala

Pazdrijan, Ela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:653480>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Ela Pazdrijan

**STUDIJA SLUČAJA FILIPA ZAVADLAVA:
ETIČNOST U IZVJEŠTAVANJU *ONLINE* PORTALA
DIPLOMSKI RAD**

Zagreb,
2020.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

**STUDIJA SLUČAJA FILIPA ZAVADLAVA:
ETIČNOST U IZVJEŠTAVANJU *ONLINE* PORTALA
DIPLOMSKI RAD**

Mentorica: doc. dr. sc. Dunja Majstorović Jedovnicki

Studentica: Ela Pazdrijan

Zagreb,
rujan, 2020.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam diplomski rad naziva *Studija Filipa Zavadlava: Etičnost u izvještavanju pet hrvatskih portala* koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Dunji Majstorović Jedovnicki, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS- bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ela Pazdrijan

Zahvale

Veliku zahvalu dugujem svojoj mentorici doc. dr.sc. Dunji Majstorović Jedovnicki koja mi je tokom pisanja ovog diplomskog rada bila profesionalna i emotivna podrška. Svojom smirenošću, blagošću i empatijom pomogla mi je u rješavanju prepreka na koje sam naišla tokom pisanja rada.

Također se zahvaljujem svojoj obitelji jer sam nakon karantene zbog Covida-19 ostala živjeti u obiteljskoj kući te su članovi moje obitelji bili dio mog procesa istraživanja. Mama, tata, baka, sestra i brat svjedočili su mom stresu i ljutnji zbog problema koje mi je izazivao rad. Ali isto tako, zajedno ćemo uživati u mom novom uspjehu nakon što rad obranim.

Zahvaljujem se i prijatelju Šimunu koji mi je bio podrška na engleskom jeziku tokom pisanja sažetka.

No, ipak najviše zahvala ide mom dečku Filipu koji je nekoliko mjeseci, koliko je trajalo stvaranje mog diplomskog rada, proveo sa mnom bodreći me i uvjeravajući kako će sve ispasti odlično. Pokazao mi je kolika može biti podrška i oslonac te sam zbog njega odlučila diplomirati baš sada.

Sadržaj

Popis grafikona.....	6
1. Uvod.....	7
2. Etika	9
2.1. Vrste etike.....	10
2.2. Normativna etika	10
2.3. Etika karaktera.....	12
3. Etika u novinarstvu.....	13
3.1. Kodeks časti i izvještavanje u kriznim situacijama	15
4. Senzacionalizam i tabloidizacija	18
5. Istraživanje	21
5.1. Cilj i hipoteze istraživanja	21
5.2. Uzorak i metoda.....	21
6. Rezultati istraživanja.....	23
7. Rasprava	36
8. Zaključak.....	39
Literatura	42
Sažetak	45
Abstract	46
Prilozi	47

Popis grafikona

Grafikon 1. Broj objavljenih članaka o slučaju Filipa Zavadlava na pet analiziranih portala .	23
Grafikon 2. Način pisanja naslova na portalima	23
Grafikon 3. Izvještava li članak samo o optuženiku	24
Grafikon 4. Način predstavljanja optuženika	25
Grafikon 5. Ističe li se u članku da je optuženik ujedno i žrtva	26
Grafikon 6. Što prikazuju fotografije optuženika.....	27
Grafikon 7. Izvještava li članak o imenima žrtava	28
Grafikon 8. Način prikazivanja žrtava	28
Grafikon 9. Broj fotografija koje prikazuju žrtve	29
Grafikon 10. Broj članaka koji pišu o skupu ili grupi podrške	31
Grafikon 11. Kako su u člancima prikazani skup i grupa podrške.....	32
Grafikon 12. Koliko je intervjuirana obitelj i prijatelji optuženika i žrtava prema portalima .	32
Grafikon 13. Stručni sugovornici u analiziranim člancima.....	34
Grafikon 14. Izjave stručnih ljudi po portalima	34

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je etičnost u izvještavanju pet hrvatskih portala na primjeru studije slučaja Filipa Zavadlava koji je u subotu, 11. siječnja 2020. godine u Splitu iz vatrenog oružja ubio troje ljudi. Marin Boban (25), Marin Ožić Paić (25) i Jurica Torlak (38) ubijeni su vatrenim oružjem kad je na njih u centru grada ispaljeno trideset šest metaka, kako bi ubojica zaustavio navodnu iznudu od 25 tisuća kuna i fizičke i verbalne prijetnje zbog dugova svog mlađeg brata koji je narkoman. Županijsko državno odvjetništvo u Splitu zaključilo je istragu i podignulo optužnicu protiv Filipa Zavadlava za kvalificirani, tj. teški oblik ubojstva iz bezobzirne osvete ljudima iz narkomanskog miljea, dovodenje u opasnost života i imovine te nedozvoljeno posjedovanje, izradu i nabavljanje oružja i eksplozivnih stvari. Prijeti mu do pedeset godina zatvora.

U današnje vrijeme smo svi tehnološki povezani, a svijet je postao globalni medij koji nas opskrbljuje informacijama. One su svuda oko nas, a glavni problem je to što sa sigurnošću ne možemo znati jesu li one istinite ili lažne. Izvještavanje o tragičnim događajima poput ubojstava, samoubojstava, tragičnih nesreća ili nestanaka postalo je neizbježna svakodnevica u kojoj sudjelujemo svakoga dana (Burić, 2009: 532). Informacije su postale javno dobro koje je dostupno svima, gdje god se nalazili na planetu, a ako su to informacije poput teških zločina, ubojstava ili stanju koje se trenutno događa u SAD-u do svih nas će doći još i brže.

Svakodnevne su vijesti popraćene senzacionalističkim naslovima neovisno o kojoj temi pišu. Dva ili tri desetljeća ranije, smatra Burić, uređivački smjer masovnih medija bio je profesionalniji te su postojale granice pristupanja određenoj temi. Danas kada dominiraju žutilo i deprimirajuće vijesti mediji su tu vrstu vijesti doveli na naslovnice tiskanih medija, prvih minuta vijesti, dok su se nekoć one nalazile samo na stranicama crne kronike. One su nekoć opisivale samo mjesto događaja, a nikako nisu prikazivale fotografije tragično tragično preminulih koje su danas postale sastavni dio takve vijesti (ibid). Kako Burić smatra, mediji su danas kreatori javnog mnijenja te bi trebali promišljati kako će se sadržaj prezentirati u javnosti. U vrijeme brzih promjena kada se traže što beskruploznije informacije više neće biti bitno što će se objavljivati, nego kako će te informacije biti prezentirane u javnosti, a bit će bitno da te informacije ne budu zloupotrebene ili krivo interpretirane.

„Danas su mediji dominantna snaga koja upravlja nama i našim životima. Iako sami po sebi ne bi trebali imati moć, ipak stvaraju i ruše ideologije i idole, utječu na načine ponašanja kao i na identifikaciju i socijalizaciju (Zgrabljić Rotar, Bauer, Erjavec 2005: 5)

Etika je vrlo važan segment svake profesije, ali i svakodnevnog života te je vrlo važna za društveno funkcioniranje i uspostavu funkcionalnog društva. Vrlo je važna za ispravno društveno funkcioniranje u svijetu i „odražava sve prisutnije shvaćanje da se profesionalno etičko ponašanje ne može u potpunosti razdvojiti od općih moralnih standarda društva“ (Day, 2004: 20). Novinarska profesija određena je etičkim kodeksom i pravilima u izvještavanju, no danas je diskutabilno koliko se novinara vodi prvenstveno etičkim i moralnim poimanjem čovjeka. Koliko se novinarska profesija trudi etički izvještavati pritom ne kršeći prava osoba o kojima se izvještava? Upravo će u ovom diplomskom radu biti objašnjeni pojmovi etike, senzacionalizma, tabloidizacije i izvještavanja o temama crne kronike.

Diplomski rad se sastoji od 9 poglavlja. Prvo poglavlje predstavlja uvod u kojem je objašnjena tema rada, istraživanje i njegov cilj. Drugo poglavlje objašnjava što je etika te navodi najvažnije pojmove iz te grane filozofije, a ujedno i elaborira etiku u novinarstvu. Nakon što su postavljeni temelji za razumijevanje etike, predstavljena su generalna pravila etičnosti izvještavanja i ljudska prava koja su zajamčena zakonima i Ustavom. Na koncu, u tom se poglavlju govori o etičnosti i osjetljivosti izvještavanja novinara prilikom predstavljanja tema iz crne kronike širokoj javnosti te su analizirana prava temeljena na Kodeksu časti hrvatskih novinara. U četvrtom poglavlju raspravlja se o tabloidizaciji i senzacionalizmu u hrvatskim medijima koji su proteklih godina postali najvažnija sastavnica novinarskog izvještavanja. U radu su objašnjene definicije tih pojmova, te kako se definiraju u hrvatskom medijskom izvještavanju. Peto poglavlje odnosi se na središnji dio provedenog istraživanja. U ovom poglavlju su predstavljene hipoteze i ciljevi koji su postavljeni prije provedbe istraživanja, dok se u šestom poglavlju diplomskog rada prezentiraju dobiveni rezultati analizirane članaka na pet hrvatskih portala (Jutarnji list, Večernji list, Index, 24 sata i Slobodna Dalmacija) u razdoblju od mjesec dana nakon ubojstva. Sedmo poglavlje predstavlja raspravu unutar koje se potvrđuju ili opovrgavaju postavljene hipoteze na početku rada. U osmom je poglavlju dan zaključak na sve što se raspravljalo u ovom diplomskom radu; temi tabloidizacije i senzacionalizma te etičnosti u medijskom izvještavanju i na kraju o rezultatima provedene studije slučaja Filipa Zavadlava. Deveto poglavlje sadrži popis korištene literature u pisanju rada; knjige, znanstvene članke, publikacije i internetske izvore. Zadnje, deseto poglavlje je popis grafikona kojima su prikazani rezultati istraživanja te potrebni prilozi poput matrice koja je korištena u istraživanju ove studije slučaja.

2. Etika

Etika je jedna od najstarijih filozofskih disciplina koja prožima cjelokupno postojanje čovjeka. Ne može se točno reći kad je nastala, ali možemo pretpostaviti da su od postanka ljudskog roda, čovjeka pratile neke vrste moralnog i etičnog ponašanja koje se mijenjalo kroz vremenske etape, a o svakom sadašnjem vremenu bismo mogli reći da je doseglo maksimu etičnog i moralnog ponašanja. Etika (prema grčkom *ἠθικός*: moralan, ćudoredan), je skup načela moralnoga (ćudorednog) ponašanja nekoga društva ili društvene skupine koja se zasnivaju na temeljnim društvenim vrijednostima kao što su: dobrotu, poštenje, dužnost, istina ljudskost itd.; znanost o moralu kao društvenom fenomenu koji se izražava u konkretnim ljudskim postupcima u okviru pravila, maksima i civilizacijskih zasada jednoga društva; filozofska disciplina koja ispituje zasnovanost i izvor morala, temeljne kriterije za vrednovanje te ciljeve i smisao moralnih htijenja i djelovanja.¹ Etika se ne može definirati jednom definicijom nego označava skup načela ponašanja, znanost te filozofsku disciplinu o moralu. Svi ti aspekti etike se proučavaju stotinama godina, a još smo veoma daleko od pronalaska odgovora na sva pitanja.

U običnom govoru, etika je isto što i moral ili skup moralnih pravila prema kojima se ljudi ponašaju i trebaju ponašati. Tako govorimo o liječničkoj etici, profesionalnoj etici, itd. što vrlo često možemo zamijeniti i riječju moral. Prema Porobiji (2013: 1) etika nije isto što i moral, nego je ona filozofija morala, jedna od, kako ih se često zove, fundamentalnih filozofskih disciplina (uz ontologiju, teoriju spoznaje i estetiku). Ona za predmet ima ono dobro, vrijednost koja se razlikuje od lijepog i istinitog (premda se mogu i trebaju pojaviti zajedno). Prema njemu, filozofska se etika bavi ne onime što jest, nego onime što bi trebalo biti (Porobija, 2013: 1).

„O etici se često misli kao o racionalnom procesu primjene postojećih principa prilikom sudara dva moralna ograničenja. Najteže etičke dileme nastaju kada dođe do sukoba dva "ispravna" moralna ograničenja. Zato etika često podrazumijeva ravnotežu suprotstavljenih ispravnih odgovora, tamo gdje nema onih točnih. Etika je zapravo grana filozofije koja se bavi moralnom komponentom ljudskog života i obično se naziva filozofija morala“ istu definiciju postavlja Day (2004). Prema Dayu, etika predstavlja razliku dobra i zla, onoga što je ispravno učiniti i onoga što nije ispravno. Ona preslikava norme koje društvo predstavlja kao pravila moralnog djelovanja/ponašanja. „Predložiti da pojedinci definiraju osobne

¹ enciklopedija.hr (2020) Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18496> (3.6.2020.)

standarde ponašanja znači zalagati se za moralnu anarhiju“ (Day, 2004:20). Potonja rečenica sumira studiju slučaja gdje pojedinac „uzima“ pravdu u svoje ruke misleći da je ono što radi ispravno u danom trenutku, no čovjek nije taj koji će osobno odlučiti što je moralno prihvatljivo ako su iznad njega zakoni koji to reguliraju. Kao što kaže Day, predlaganje toga da pojedinci definiraju osobne standarde ponašanja, može odvesti samo u anarhiju jer bez usuglašavanja normativnih pravila za zajednice, gradove i države, samo se mogu izgubiti pravila kojima je regulirano ponašanje čovjeka prema drugim bićima (Day, 2004).

2.1. Vrste etike

Prema Louisu Dayu, etika, kao formalno polje istraživanja, sadrži tri različita, ali konceptualno srodna poduhvata: metaetiku, normativnu etiku i primijenjenu etiku. *Metaetika* se bavi proučavanjem karakteristika ili prirode etike. Ona istražuje značenje apstraktnih pojmova kao što su dobro, ispravno, pravda i poštenje i pokušava identificirati one vrijednosti koje predstavljaju najbolje moralne vrijednosti. Metaetika se ne bavi donošenjem moralnih sudova, već pokušava razdvojiti etičke vrijednosti od onih koje podrazumijevaju samo pitanja ukusa ili stava. *Normativna* etika, s druge strane, bavi se razvojem općih teorija, pravila i principa moralnog postupanja. Nedavna preokupacija etičkim nelagodnostima u našem društvu i nestankom tradicionalnih vrijednosti fokusirana je na neke od temeljnih društvenih principa moralnog ponašanja - normativnu etiku. *Primijenjena* etika je grana filozofije morala koja se bavi rješavanjem problema. Ovdje se koriste saznanja izvedena iz metaetike i općih principa i pravila normativne etike da bi se rješavala konkretna etička pitanja u konkretnim slučajevima (Day, 2004: 21,22). Normativna i primijenjena etika bi najbolje odgovarale za raspravu o temi ovog rada, o pojedincu koji je odlučio prekršiti zakon kako bi uveo „red“ na ulice svog grada i spasio ga od kriminala, počinivši još veće kriminalno djelo.

2.2. Normativna etika

Prema Dayu postoje dvije škole mišljenja koje se bavi filozofskim pitanjem može li se etika naučiti. Cinici tvrde da etika nije predmet proučavanja zato što postavlja pitanja na koja ne daje iste odgovore. Skeptici tvrde da poznavanje etičkih principa i normi ne čini osobu automatski moralnijom jer to ne znači da će te osobe zaista i primijeniti znanje koje imaju o tom. Upravo suprotno, prema ovom mišljenju ljudi kada se suoče sa stvarnim etičkim dilemama ignoriraju eventualno stečeno znanje i postupaju u skladu s osobnim interesima. Etički sudovi su takvi. Bez obzira na to tko ih donosi, oni najčešće nisu laki; skoro je sigurno da će nekima od nas izgledati savršeno ispravno, dok će ih drugi smatrati pogrešnim, glupim,

nepoštenim i možda, dokazom intelektualnog i/ili moralnog truljenja (Day, 2004: 24). Kada odlučujemo između moralnog i nemoralnog čina koji je stavljen pred nas možemo odlučiti „krivo“ iako smo formalnim obrazovanjem i socijalizacijom kroz život naučili što se smatra amoralnim, a što ne. No, ako je osobni interes onaj koji će dovesti u opasnost drugu osobu, ne bi trebalo biti upitno je li ta etička dilema zaista ona ispravna.

Ideja etike kao rasprave o normama pojavila se tek u novom vijeku, nakon dva tisućljeća tradicije koja je raspravljala o moralnom subjektu, a ne o apstraktnim načelima moralnosti. Željko Porobija govori kako u takvoj vrsti etike pokušavamo razjasniti što su norme uopće i po čemu se moralne norme razlikuju od drugih. „Norme, odnosno upute, nam ne govore što jest nego *što treba biti*. Etika norme stoga se bavi prije svega jasnim razdjeljivanjem normi koje spadaju u vidokrug etike, od normi koje nemaju nikakve stvarne veze s etičkim“ (Porobija, 2012./2013: 4). Prema Porobiji, norme su, zapravo, više primjeri toga kako treba raditi, a ne precizni propisi (Porobija, 2012./2013). „Dobra normativna teorija trebala bi dati odgovore na pitanja Što činiti? i Zašto? Trebala bi nam reći što trebamo činiti i zašto trebamo činiti baš to a ne nešto drugo, dakle, trebala bi ponuditi i sadržaj i opravdanje. U idealnom slučaju, normativna etička teorija sastojala bi se od jednog ili više intuitivno prihvatljivih“ (Berčić, 2012: 129). Filozof Alan Gewirth u svojem članku „Je li kulturološki pluralizam relevantan za moralno znanje?“ ukazuje na postojanje jasne distinkcije između pozitivnog koncepta morala i njegove normativne sfere. „Prema njegovu shvaćanju, pozitivnim su konceptom obuhvaćena pravila ili upute koje se činjenično smatra obvezujućima, odnosno moralna pravila kako ih poimaju, opisuju i prikazuju njihovi poklonici. Za razliku od navedenog koncepta, normativni je onaj kojim se ukazuje na pravila koja bismo trebali prihvatiti, odnosno koja bismo morali smatrati kategorički obvezujućima, neovisno o postojećim kontingentnim moralnim predodžbama pripadnika zasebnih kultura i društava (Gewirth, 2001: 181 prema Klopotan, 2014). Klopotan u svom stručnom radu piše kako neki kulturni antropolozi tvrde da moralno znanje kao univerzalno znanje ne postoji, dok relativisti pak postavljaju tezu o standardima ispravnog i pogrešnog kao sadržanima u običajima i tradiciji pojedinih društava. Također, Gewirth smatra kako ne postoji racionalni normativni i vrhovni moral kojeg bi trebali prihvatiti svi ljudi. Univerzalni i nužni kontekst morala upravo je djelovanje ljudi, moralnih aktera. Prema načelu univerzalizacije, sloboda i dobrobit su generička prava. Sloboda se očituje u ponašanju koje pojedinac kontrolira imajući neprisiljen izbor odabira. Dobrobit se pak sastoji od sposobnosti za postizanje svrha i ciljeva (Klopotan, 2014: 90).

2.3. Etika karaktera

Dok je etika normi fokusirana na norme koje čovjek mora poštivati kako bi ispravno živio, etika karaktera je usmjerena na pitanje osobe koja djeluje te se kao pitanje ove etike navodi kakav je etički subjekt te koje osobine mora posjedovati kako bi bio etičan. „Vrlina, dakle, ne služi samo tome da bi pojedinačna duša bila pravedna, nego da bi svaki član zajednice izvršavao svoju ulogu. Među svim zastupnicima etike vrline zajedničko to da se veliki naglasak stavlja na odgoj osobe, jer tek vrlo osoba može postupati dobro (Porobija, 2012/2013: 76).

Klopotan smatra kako je koncept dobrog života sastavljen od doze varijabilnosti jer moralne prosudbe ne mogu biti određene apstraktnim i univerzalnim pravilima, uzimajući u obzir ljudsku prirodu. Takva su razmišljanja proizašla iz Aristotelove filozofije koja govori da je za postizanje sreće, to jest eudamonie, potrebno posjedovanje moralnih i intelektualnih vrlina (Klopotan, 2014: 107). „Tada se s pravom pitamo zar nije, u najmanju ruku, isto tako važno kakve smo mi osobe i kakav je naš moralni karakter?” (Talanga, 1999: 149 prema Klopotan, 2014: 107).

S druge strane, Boran Berčić postavlja filozofska pitanja koja pokušavaju odgovoriti što i čemu služe moral i etika u životu čovjeka. „Dakle, što učiniti u slučaju moralnog konflikta? Što činiti s ljudima koji ne žele biti moralni? Može li im se dati razlog da postanu moralni? Ako nemoralni prolaze bolje, ne bi li mi bilo bolje biti nemoralan? Zatim, Možemo li biti odgovorni za ono što nismo učinili? Što treba vrednovati, motive koji su doveli do postupka ili posljedice do kojih je postupak doveo?“ (Berčić, 2012: 129-130). On smatra da osobe s mentalnim poremećajima, mala djeca i životinje imaju mogućnost izbora te da mogu slobodno birati između više opcija, no, oni za svoje postupke nikako ne mogu biti odgovorni niti postati odgovorni jer nemaju razum kojim su vođeni. Oni mogu imati prividnu slobodu volje, no ona nije prava slobodna volja jer nisu u stanju sagledati svoje odluke i njihove posljedice. U ovom su slučaju volja i razum su neodvojivi jer da bismo mogli imati slobodu volje i donositi odluke, prije svega trebamo imati razum (Berčić, 2012: 122). Čovjek bi kao pojedinac trebao sam po sebi imati usađeno moralno ponašanje jer nas takve stvari razlikuju od ostalih vrsta, no, gledajući kroz povijest i mnoge filozofske rasprave još uvijek nemamo odgovor na koji način etičnost i čovjek zapravo koegzistiraju i što zapravo utječe na nedostatak moralnog ponašanja u nekom trenutku. Je li riječ o učenju moralnog ponašanja, posjedovanju/neposjedovanju te sposobnosti od rođenja ili nečemu ne znamo hoćemo li ikada imati odgovor.

3. Etika u novinarstvu

Novinarstvo je, prema Hrvatskoj enciklopediji djelatnost javnoga priopćavanja s pomoću javnih glasila, novinstvo; umijeće skupljanja, izbora, oblikovanja i objavljivanja informacija, novinarska struka, poziv.² Osnovna je zadaća novinarstva obavještavanje javnosti o svim činjenicama važnima za spoznavanje svijeta, radi podizanja kvalitete života i radi boljega snalaženja ljudi u društvu i pojedinaca u međusobnim odnosima. Zbog svoje specifičnosti i moći utjecaja na, prije svega, političko ponašanje ljudi, novinarstvo je i značajan promidžbeni čimbenik. U modernom se smislu razvilo s otkrićem tiskarskoga stroja, kada su stvorene mogućnosti za brži i djelotvorniji prijam, obradbu i širenje informacije. Razvoj novinarstva povezan je s industrijalizacijom i urbanizacijom, s razvojem tehnike i tehničkim otkrićima, posebno u području telekomunikacija i prometa, te sa stvaranjem javnoga mnijenja.³

Hrvatsko novinarsko društvo utemeljeno je 18. prosinca 1910. godine, kada je, nakon što su tadašnje nadležne vlasti potvrdile pravila, održana prva Skupština Hrvatskog novinarskog društva. Prvi predsjednik izabran od skupštine je profesionalni novinar Milan Grlović. Među tridesetak osnivača bila su i znamenita novinarska i književna imena: Antun Gustav Matoš, Marija Jurić Zagorka i drugi. Do Prvog svjetskog rata novoosnovano novinarsko društvo brinulo se o slobodi izražavanja i novinarstva, često se sukobljavajući s vlastima. Skrbilo se o materijalnom položaju novinara, ratovalo s poslodavcima i pritiskalo vlast da donosi pravedne socijalne zakone. Obnovom rada HND-a kao samostalne profesionalne udruge i povratom zgrade Novinarskoga doma položeni su temelji za javno sudjelovanje i zauzimanje HND-a, posebice u pitanjima slobode i odgovornosti medija (www.hnd.hr).

Kao što piše u Etici javne riječi u medijima i politici, doktrina o društvenoj odgovornosti medija i novinara polazi od dobre vjere da do opisanih zloupotreba putem javne riječi neće doći. Ona, također, potvrđuje da granice slobode štampe moraju postojati. Međutim, time još nije bilo rečeno najvažnije pitanje vezano za odgovornost novinara u praksi, a to je: Tko i kako određuje granice slobode štampe? (Begović, Radojković i dr., 2004: 55). Svatko tko radi novinarski posao trebao bi taj posao obavljati prema etičkim načelima koja ova profesija nalaže, pritom ne bi trebalo biti bitno je li osoba novinar po struci ili je samo zaposlena kao novinar.

Zakon o medijima slobodu medija definira ovako: Sloboda izražavanja mišljenja, neovisnost medija, slobodu prikupljanja, istraživanja, objavljivanja i raspačavanja informacija u cilju

² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44283> (13.6.2020.)

³ Ibid.

informiranja javnosti. Isto tako definira pluralizam i raznovrsnost medija, slobodu protoka informacija i otvorenosti medija za različita mišljenja, uvjerenja i za raznolike sadržaje, dostupnost javnim informacijama, uvažavanje zaštite ljudske osobnosti, privatnosti i dostojanstva. U definiciju ulazi i sloboda osnivanja pravnih osoba za obavljanje djelatnosti javnoga informiranja, tiskanja i raspačavanja tiska i drugih medija iz zemlje i inozemstva, proizvodnju i objavljivanje radijskog i televizijskog programa, kao i drugih elektroničkih medija, autonomnost urednika, novinara i ostalih autora programskih sadržaja u skladu s pravilima struke.⁴

„U novinarstvu etika znači pitanje o novinarski ispravnom i dobrom. Pri tome su ključne i funkcije koje se unutar nekog društva pripisuju masovnim medijima. Novinarstvo u demokraciji ima javnu zadaću. Ono treba pribaviti i širiti informacije o stvarima od javnog interesa, o tome zauzeti stav i kritizirati kako bi se utjecalo na proces formiranja mišljenja. U obveze se ubrajaju brižljiva provjera, to jest prije objavljivanja sve informacije treba, prema mogućnosti, brižljivo provjeriti u vezi s njihovom istinitosti, sadržajem i porijeklom“ (Kunzick, Zipfel, 2006: 104) Etičnost bi trebala biti polazna točka svakog medijskog izvještavanja, naročito ako se radi o osjetljivim temama iz crne kronike. Nasilje o kojem se izvještava u medijima, u ovom slučaju na portalima, utječe na čitatelje, a upravo način na koji su te informacije ispričane odašilje sliku u javnost.

Novinarstvo prije svega treba služiti narodu, bez manipuliranja informacijama koje se daju u javnost. Bit novinarstva ne bi trebalo biti izvrtanje, uljepšavanje/pogoršavanje stanja kakvo je neko puko izvještavanje o istinitosti događaja o kojemu se izvještava. Prema Vilović, medijska etika nije samo problem tranzicijskog novinarstva; mnoge zemlje razvijene demokracije sučeljavaju se s problemima neprimjerena informiranja javnosti, stoga su, više nego ikada ranije, apeli za promicanjem etike u medijima sastavni dio svih zaključnih dokumenata novinarskih konferencija ili skupova novinskih izdavača (Vilović, 2003: 962).

„Postoje određena djela koja se smatraju esencijalno lošima bez obzira na motive ili posljedice koje mogu izazvati. Primjerice, ubojstvo nedužne osobe nikada se ne može smatrati dobrim. Takvo viđenje implicira da postoje temeljni moralni zahtjevi, vrijednosti, koje se moraju poštovati u svakom djelu.“ (Sanders, 2003: 17 prema Radišić, 2019: 10). Neke počinjene stvari mogu se smatrati lošima i bez poznavanja novinarskog kodeksa i pravila izvještavanja. I bez pravila struke postoje neki temeljni moralni zahtjevi i vrijednosti koje

⁴ Zakon o medijima, NN 59/04, 84/11, 81/13

čovjek nosi sa sobom, a pravila u ovom poslu čovjeku samo mogu pomoći održati to, no ne ga i naučiti temeljnom ljudskom moralnom ponašanju.

3.1. Kodeks časti i izvještavanje u kriznim situacijama

Hrvatsko novinarsko društvo je 27. studenog 2009. godine u Opatiji donijelo je Kodeks časti s ciljem etičkog i moralnog ponašanja novinara prilikom izvještavanja o samoubojstvima, nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, smrtnim slučajevima i nasilnim djelima. Kodeks časti hrvatskih novinara sastoji se od trideset i jedne točke u kojima su opisana sva prava novinara, njihove obveze te smjernice koje bi trebali poštivati kako bi na što bolji način izvještavali o događajima u Hrvatskoj i svijetu⁵.

Opća načela kodeksa časti novinara promoviraju pravo na točnu, potpunu i pravovremenu informaciju. Sloboda mišljenja i izražavanja misli jedno je od temeljnih prava i sloboda svakog ljudskog bića, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine. Iz tog prava javnosti da bude upoznata s činjenicama i mišljenjima proizlazi i cjelina obveza i prava novinara. U svom su radu novinari dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti sudjelovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti. Novinari se pridržavaju Ustava i zakona Republike Hrvatske, njeguju kulturu i etiku javne riječi i uvažavaju civilizacijska dostignuća i vrijednosti. Njihova je obveza pridržavati se profesionalnih etičkih načela. Ovim se Kodeksom utvrđuju ta načela te štite neotuđiva prava pojedinaca i pravo javnosti na informaciju.⁶ U Kodeksu časti opisana su sva prava i obveze postupanja novinara prilikom obavljanja novinarske dužnosti.

Prema Kunzliku i Zipfel neetično ponašanje pojedinih novinara mogu izazvati uzroci vezani uz osobu pojedinca (npr. individualne težnje za profilacijom i dobitkom), ali često i faktori koje uvjetuje institucija, npr. pritisak radi aktualnosti i prisila da se poveća kvota gledanosti i naklada (Kunzlik, Zipfel, 2006: 117).

Novinari često pridaju veću važnost izvještavanju o ovakvim događajima nego što je ono uopće i potrebno. Velik broj i veličina fotografija samo pojačavaju senzacionalistički pristup prikazu zbivanja te narušavaju dostojanstvo unesrećene osobe (Obradović, 2010: 49)

⁵ Katona, M. (2013.) *Kodeks časti hrvatskih novinara*, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu <http://www.djecamedija.org/?p=2507> (datum objave: 10. lipnja 2013.)

⁶ Katona, M. (2013.) *Kodeks časti hrvatskih novinara*, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu <http://www.djecamedija.org/?p=2507> (datum objave: 10. lipnja 2013.)

Kodeks časti hrvatskih novinara (2009) u članku 16 ističe da se „posebna pozornost i odgovornost zahtjeva kod izvještavanja o nesrećama, obiteljskim tragedijama, bolestima, djeci i malodobnicima, te u sudskim postupcima, da poštuje pretpostavku (presumpciju) nedužnosti, integritet i osjećaje svih stranaka u sporu“ (Obradović, 2010: 40).

Jedina prihvatljiva izvjestiteljska metoda u izvještavanju o kriznim situacijama prema Barović trebala bi biti upravo primjena faktografske teorije koja, uvažavajući bol unesrećenika, ide za činjenicama i podacima od javnog interesa, a ne za osobnim afinitetima i neracionalnom procjenom novinara, poput intriga iz privatnog života počinitelja i žrtava samo kako bi se dobilo na senzacionalizmu i većem klickanju članka. Objektivnost je teško dostižna u novinarskom radu, ako ona ne ostane samo ono što treba biti, dakle objektivna. U izvještavanju o takvim temama ne smije biti uplitanja osnovnih osjećaja i mišljenja o temi on kojoj novinar piše (Barović, 2011: 123 prema Radišić 2019:31).

“Neistina koja se objavi u novinama s nakladom od stotinu tisuća primjeraka može promijeniti nečiji život. S tog aspekta gledajući etiku, novinari se mogu doimati kao gospodari života i smrti. Njihovo je oruđe i oružje – riječ“ (Vilović, 2004: 1 prema Skoko, Bajš, 2007:96). Krucijalnu važnost prilikom objavljivanja nosi istinitost informacija koje postavljaju temelje priče. Ako je priča potkrijepljena lažnim informacijama kako bi senzacionalizam podignuo čitanost, radi se o nepovratnoj šteti za aktere tog članka.

Barović naglašava da mnogobrojne scene nasilja zlopotrebljavaju i sami mediji kako bi podigli nakladu, gledanost i slušanost. Upravo se u takvim prilikama lako prelazi iz faktografskog u empatički pristup, dok novinarska etika ostaje po strani (Barović, 2011: 125).

„Ne bi trebalo zaboraviti da svaka tragedija, a mediji najviše vole izvještavati baš o tragedijama, ima sudionike koji su dio medijske publike. Reporterji smatraju da tragedije treba opisati do detalja, posebno ukoliko se time podiže naklada ili povećava slušanost i gledanost, nasuprot njima osobe koje su neposredno doživjele tu tragediju smatraju da je to izravno miješanje u njihovu privatnost“ (Valić Nedeljković, 2007: 186 prema Barović, 2011: 125).

Uz sam tekst koji je objavljen u medijima, veliku ulogu u informiranju javnosti imaju i fotoprilozi čiji je zadatak pobuditi emocionalnu reakciju kod korisnika ističu Anja Stević i Viktorija Car (2017: 22), a fotografija dobiva na važnosti usponom društvenih mreža koje su olakšale njihovo dijeljenje i komentiranje (Car, Matović, 2017: 169). Slike u medijima su snažan pozivatelj na odobravanje ili mržnju nečega, a u suvremeno vrijeme je teško postići sredinu u emocijama internetske mase. Gledajući iz perspektive slučaja o kojem se piše u ovom diplomskom radu, sredina je veoma polarizirana; dok jedni žestoko osuđuju bilo kakav

oblik nasilja i uzimanja pravde u svoje ruke, drugi dijele letke s likom ubojice te šire govor mržnje prema grupaciji ljudi koji su navodno žrtve pripadale.

Prema konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.⁷

Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.⁸

Kodeksom časti hrvatskih novinara (2009) u čl. 13 također se osuđuje promicanje diskriminacije te se ističe kako je novinarima zabranjeno koristiti „stereotype, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje”⁹. Govor mržnje se, prema Kaznenom zakonu, sankcionira kaznom zatvora: „Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine [...] kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“ (čl. 325) (Šreng, 2019: 14). Danas ne postoji univerzalna definicija govora mržnje, što otežava prepoznavanje ovog prijestupa u medijima. Govor mržnje je jedan od zakonski dopuštenih razloga ograničenja slobode izražavanja (Munivrana Vajda, Šurina Marton, 2016: 437 prema Šreng 2019:13).

„Porijeklo termina je angloamerički izraz *hate speech* koji podrazumijeva da je riječ o govoru koji sadrži mržnju. Zanimljivo je da se u europskim jezicima uglavnom koristi doslovan prijevod engleskog izraza ili sami original da bi se opisale pojave izražavanja mržnje“ (Begović, Živković i dr., 2004: 154) Prema Alaburić, govorom mržnje se osporava jednakost i pravo svih na dostojanstvo, ugled, privatni život i čast (Alaburić, 2003: 10).

⁷ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (odjeljak 1.1, članak 10.1, točka 2) (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).

⁸ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14 (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10)

⁹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 17, 14 i 10 (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).

„Čak i kada mediji iskreno nastoje slijediti norme neutralnosti i ne zauzimanja strana, ne mogu pobjeći činjenici da njihov pristup prešutno uči javnost kako razumjeti središnje probleme“ (Nelson, 1997, prema Grbeša, 2012). Mediji i čitatelji održavaju vezu uzajamne privlačnosti i privrženosti koja se konstantno održava. Pojedini medij svoju publiku privlači načinom na koji piše o gorućim temama, a čitatelj s određenim stavovima će posegnuti za medijem koji će hraniti njegovo mišljenje. S tim stavom polarizirani građani će upravo gravitirati onom mediju koji će podržati njihovo mišljenje i obrnuto.

4. Senzacionalizam i tabloidizacija

Prema Skoki, tabloidizacija, senzacionalizam, gubitak vjerodostojnosti, pad profesionalnosti, te narušavanje etičkih normi i standarda, imaju sve veću prisutnost u hrvatskim medijima (Skoko, Bajs: 2007). “Izreka tko ima medije, ima i vlast, činila se posve neupitnom, samorazumljivom. A stajalište prema kojem što nije u medijima, nije se ni dogodilo, medijskoj moći pridaje ontološko značenje.” (Jantol, 2004: 124 prema Skoko, Bajs, 2007: 94). Govoreći o tabloidnom načinu pisanja vijesti, vrlo jednostavno definiciju tabloida dao je John Ryan, ugledni britanski novinar i voditelj Odjela za novinarstvo Thomson Foundation iz Cardiffa, označavajući tabloid kao novinski proizvod koji se primarno bavi plasiranjem sadržaja o tri S-a: skandalu, seksu i sportu (Vilović, 2004: 31, 32). U današnje vrijeme pojam novinarstvo znatno je promijenjen. Pravilo tri S više ne vrijedi samo za tabloidske članke nego se to pravilo prenosi na sve vrste novinarstva. Skandal, seks i sport tri su rubrike koje većina ljudi prve čita, a u njima prvenstveno traži senzacionalizam što proizlazi iz otkrivanja intrigantnih činjenica o životu aktera o kojem se piše u tom tabloidu. Krucijalno pitanje koje se ovdje može pitati je ono Jasne Burić: Je li neodgovorno novinarstvo, koje u središtu svoje ideje ima dobru zaradu od prodaje postignuće senzacionalističkim, nerijetko brutalnim odnosom spram privatnosti, značajka 21. stoljeća? (Burić, 2009:531).

Vilović (2003: 960) se u svom članku osvrnula na definiciju Marvina Kabla koji definira tabloidnost kao proces „degradacije relevantnih vijesti i davanje važnosti informacijama o seksu, skandalima i zabavi“. Također, autorica je objasnila i princip tabloidizacije prema Franku Esseru (1999.), koji razlikuje promjene na mikro i makro razini. Na mikrorazini to je fenomen koji je potaknut zahtjevima čitatelja kao i onim komercijalnim zahtjevima, dok je na makrorazini tabloidizacija društveni fenomen koji označava promjene uređenja nekog društva. Za Essera je tabloidizacija zapravo proces koji se događa u određenom vremenu i uključuje ozbiljne i kvalitetne medije koji počinju prihvaćati senzacionalizam i tabloidni

koncept pisanja. Prema Esseru tabloidizacija uključuje kontaminaciju ozbiljnih medija koji prihvaćaju tabloidni koncept te se ona mora promatrati u svakoj sredini (Esser, 1999 prema Vilović, 2003: 960). Baveći se pojmovima senzacionalizma i tabloidizacije u Hrvatskoj, piše kako iz vremena Domovinskog rata u ranim devedesetima datiraju prve rasprave o etici izvještavanja te se počinju nazirati prve definicije profesionalnog novinarstva. S početkom 1990. godine na snagu stupaju razni dokumenti koji su regulirali pravila novinarskog ponašanja, no bez obzira na to novinarska se profesija još više srozavala. Senzacionalizam u hrvatskim tiskovinama počinje sa *Slobodnim tjednikom* kojeg je utemeljio Marinko Božić, a poslije njega je urednik *Globusa* preuzeo malo rafiniraniju verziju izvještavanja. (ibid) „Smatrali su da oba lista pripadaju senzacionalističkom tisku te da se, kako piše npr. publicist Darko Hudelist o tom vremenu početaka hrvatskih tabloida, "dalo primijetiti kako su Kuljiševe novine donekle kvalitetnija i sofisticiranija verzija *ST-a*" te da se tabloid "*ST* opredijelio za esencijalistički tip novinarstva koji će biti potpuno podređen nepovredivim i neoskvrnjanim nacionalnim interesima", za razliku od *Globusa*, koji je, doduše, imao "profesionalnih gafova, kao npr. feljtona o glumici Miri Furlan" (Hudelist, 1992: 48 prema Vilović, 2003:959). Denis Kuljiš, novinar, urednik i jedan od kreatora tjednika „Globus“ i „Nacional“ govorio je o senzacionalizmu u hrvatskom novinarstvu te je rekao da je to „novinski proizvod sedam gladnih godina“ te da je on „rođen u ratu i izumrijet će s krajem rata“ (Vilović 2003: 962). Doduše, evidentno je kako se hrvatski mediji nisu vratili vremenu bez senzacionalizma i tabloidizacije nego su u njega ušli još dublje. „U sve tri zemlje najniži oblik komercijalizacije novina doveden je do apsurdna – naslovi na naslovnica „vrište“, a unutar stranica malo se što ima pročitati, sumnje se objavljuju kao gotove istine, tragični i žalosni obiteljski događaji kao da su dobro došli da se bez ikakvih kriterija ulazi u privatnost sasvim anonimnih osoba, a svaki skandal iz estradnih krugova redovito nalazi svoje mjesto na prvih pet stranica dnevnih listova“ (Vilović, 2007: 170).

Prema Vilović postoje dva objašnjenja pojave fenomena tabloidizacije u Hrvatskoj devedesetih godina. Prvo objašnjenje tiče se činjenice da živimo u povezanom svijetu, svojevrsnom globalnome selu, a Hrvatska u toj situaciji nije iznimka, stoga prati svjetske trendove. Drugi razlog krije se u činjenici da je stopa obrazovanosti među Hrvatima relativno niska, visoka je stopa nezaposlenosti te je veliki broj umirovljenika zbog čega su ozbiljni analitički članci teško mogli pronaći svoju publiku i svoje snažno i prevladavajuće mjesto u hrvatskim tiskovinama (Vilović, 2003: 961). U Hrvatskoj također do izražaja dolazi veliki postotak ljudi samo s osnovnoškolskim obrazovanjem, točnije 27%, a 4% stanovnika starijih

od devetnaest godina, s time da u nekim ruralnim sredinama taj postotak prelazi i preko 50%. Udio stanovnika sa srednjoškolskim obrazovanjem iznosi 54,8%, dok je postotak visokoobrazovanog stanovništva samo 17,6% (www.isd.hr).

Vilović citira tvrdnju Stjepana Malovića (Vilović 2003: 961) „da medije oblikuje sam image hrvatskog društva, te da se u medijima ocrtavaju svi negativni aspekti društava u tranziciji“. Malović (2006) pak senzacionalizam definira ovako: „Mediji žive od oglasa, a čitanost, slušanost i gledanost samo dižu cijenu i privlače marketinške tvrtke. Time se čarobni krug zatvara. Ako se postižu tržišni uspjesi, povećava se i broj oglasa. A da bi povećao uspjeh na tržištu, sadržaj treba prilagoditi čitateljima, slušateljima i gledateljima“ (Vilović, 2003: 961). Malović govori da su globalni mediji nametnuli senzacionalizam, kao da su se preko noći riješili kvalitetnih novinara, zaposlili mlade i neiskusne, a oni su kao novinarski standard nametnuli profit. „Hrvatsko novinarstvo opet se srozalo u glib senzacionalizma, tračeva, ogovaranja, iznošenja prljavog veša i to tako uspješno da bi se i piljarice i najgori psovači zastidjeli. Serija tračeva i privatnih prepucavanja puni medije već neko vrijeme, ali sudeći prema zadnjim događanjima dosegli smo dno profesionalizma i etičnosti (ako dno uopće i postoji)“ (www.mediacentar.ba).

Marko Milosavljević u svom istraživanju *Neodgovorno ponašanje: primjer slovenskog medijskog prostora* dijeli mišljenje s Malovićem te tvrdi da su se masovni mediji pretvorili u posao gdje je bitno samo načelo profitabilnosti. „To vrijedi i za novinarski posao, pa je ona informacija, odnosno sadržaj koji je dovoljno tržišno zanimljiv da bi mogao donijeti dobit, jedini koji opravdava “proizvodnju” i objavu. Tržišni pristup masovnim medijima i novinarskom djelovanju može prouzročiti gubitak novinarske funkcije – obveze služenja društvu. Sve češće prevladava promocijski odnos (njegova temeljna značajka je primanje informacija i njihovo nepromijenjeno prenošenje) prema pitanjima, institucijama ili pojedincima – političkim ili ekonomskim (Milosavljević, 2005:57).

Bauer govori kako se promatrajući hrvatske dnevne novine – čak i izvane – dobiva dojam da se radi “bilo što”, jer “bilo što” dobro prolazi kod publike. „Rituali samokontrole napuštaju se u korist jednostavne želje da se postoji i da se nešto radi. Reklame se guraju u prvi plan, a tabloidni dizajn općenito je dominantan. U usporedbi s novinskim krajolicima u drugim razvijenim društvima i u odnosu na to što se od novina očekuje ili kako one trebaju izgledati kako bi mogle služiti jednom politički razumnom diskursu o društvu, posebno hrvatski, ali općenito i krajolik u jugoistočnoj Europi izgleda da gubi svoju razumnost u “bučnom” dizajnu, “brzoj šminki” i komercijaliziranoj misiji“ (Bauer, 2007: 22). Medijsko tržište kao i

svako drugo, osluškuje potrebe svojih korisnika. Na temelju toga mediji oblikuju svoj način prikazivanja istine, a konzumenti dobivaju vijest koja je kratka, brza i senzacionalna. Kako se mijenja društvo i njegove potrebe, tako se mijenjaju i radna pravila svake profesije.

5. Istraživanje

U ovom se radu provelo istraživanje načina izvještavanja pet hrvatskih. Prije svega, utvrđuje se etičnost izvještavanja tih portala o ubojstvu koje je počinio Filip Zavadlav 11. siječnja 2020. u Splitu.

5.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Cilj ovog diplomskog rada jest utvrditi način izvještavanja 5 hrvatskih portala (Slobodna Dalmacija, Index, 24sata, Jutarnji list i Večernji list) o slučaju trostrukog ubojstva kojeg je počinio Filip Zavadlav 11. siječnja 2020. u Splitu. Istraživanje će utvrditi koliko je izvještavanje na portalima etično te ima li senzacionalizma, odnosno koliko se odskaje od novinarskih pravila izvještavanja o ovakvoj temi.

U radu je postavljeno ukupno pet hipoteza, jedna glavna i četiri pomoćne.

H1: Medijsko izvještavanje na analiziranim portalima uglavnom je usmjereno na optuženika, a ne na žrtve.

Pomoćne hipoteze u radu su:

H2: Na analiziranim se portalima u većini članaka izvještavalo senzacionalistički.

H3: Na analiziranim portalima optuženik je u većini članaka predstavljen kao žrtva sistema, a ne hladnokrvni ubojica.

H4: Slobodna Dalmacija najviše je izvještavala o grupi i skupu podrške Filipu Zavadlavu.

H5: Na portalu 24 sata najviše je privatnih fotografija aktera događaja.

Nakon što su postavljene hipoteze, izrađena je matrica od 18 kategorija na temelju koje se moglo odgovoriti na postavljene hipoteze (Prilog).

5.2. Uzorak i metoda

Metoda koja je korištena u ovom istraživanju je kvantitativna analiza sadržaja. Uzorak istraživanja činili su članci objavljeni na pet hrvatskih portala (Slobodna Dalmacija, Index, 24sata, Jutarnji list i Večernji list) u razdoblju od 11. siječnja do 11. veljače 2020. godine. U navedenom periodu analizirana su ukupno 323 članka (Index – 91 članak, portal 24 sata – 55

članaka, portal Slobodne Dalmacije – 48 članaka, portal Večernjeg lista – 60 članaka, portal Jutarnjeg lista – 69 članaka). U istraživanje su uključeni samo članci iz razdoblja jednomjesečnog pritvora jer suđenje još uvijek traje.

Kao metoda istraživanja, analiza sadržaja poznata je već dugi niz desetljeća, a njezinu prvu definiciju ponudio je Bernard Berelson 1952. godine. Ona se etablira još u vrijeme Drugog svjetskog rata, a prema njoj analiza sadržaja je „tehnika istraživanja objektivnog, sistematskog i kvantitativnog opisa manifestnog sadržaja komunikacije“ (Berelson, 1952: 18, cit. prema Gunter, 2000: 5). Ipak, Berelsonova definicija kasnije je kritizirana zbog njene ograničenosti na samo kvantitativnu analizu (Huber, 1989), svoje deskriptivne prirode (Krippendorff, 1980) i uzimanja u obzir samo vidljivog sadržaja (Gunter, 2000: 56).

Rezultati dobiveni metodom analize sadržaja su čisto objektivni, mjerljivi i u njih ne ulaze osobna uplitanja koja bi ugrozila uzorak za relevantan rezultat na kraju. Iako su kvantitativna istraživanja poput analize sadržaja generalno objektivna, ona se nerijetko kombiniraju i s kvalitativnim metodama.

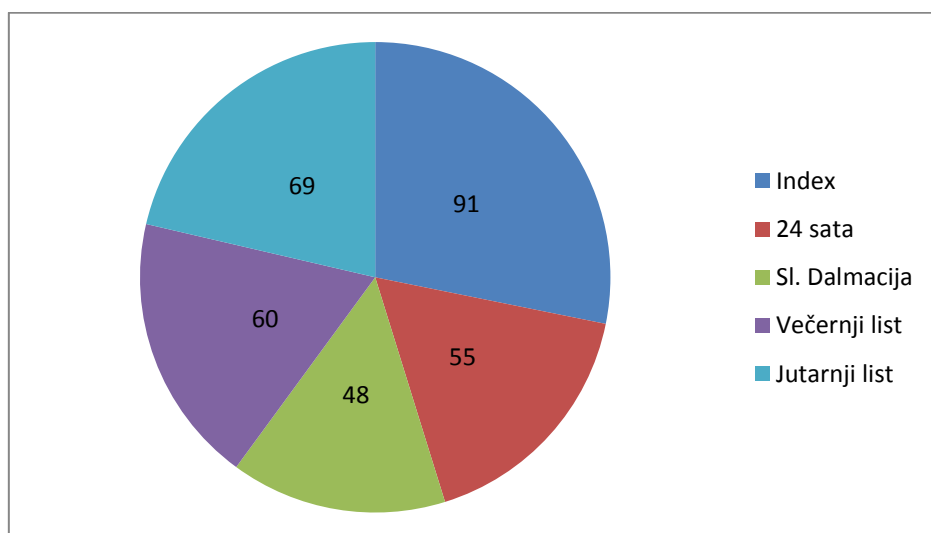
Kvalitativna istraživanja nisu strogo odijeljena od kvantitativnih, no ona su „po svojoj logici i prirodi otvorena i svrha im je dublji uvid i razumijevanje istraživnog problema. Zaključci kvalitativnih istraživanja izvode se na osnovi analize kategorija, koja se temelji na logici istraživača.“ (Tkalac Verčić et al., 2010: 18 prema Radišić, 2019: 33).

Hesmondhalgh piše kako ovaj tip analize često izvlači uzorak iz konteksta što često onemogućuje otkrivanje latentnih ili skrivenih značenja. Analiza sadržaja se zato nerijetko kombinira s kvalitativnim vrstama analize. Kvalitativna istraživanja, iako se fokusiraju na mnogo manji uzorak, nude dublji pogled u promatrani fenomen (Hesmondhalgh, 2006:120,121).

6. Rezultati istraživanja

U provedeno je istraživanje bilo uključeno 323 članka na pet različitih portala. Navedeni su članci bili traženi na portalima u razdoblju od jednog mjeseca, a pronađeni su putem tražilice u arhivima samih portala. Portal *Index* u tom je razdoblju o toj temi objavio 91 članak, *24 sata* je objavio 55 članaka, a portal *Slobodne Dalmacije* je objavio 48 članak o slučaju Filipa Zavadlava. *Večernji list* je u tom razdoblju u javnost plasirao 60 članaka, a *Jutarnji list* 69. Dakle, *Index* je objavio najviše članaka koji se odnose na počinjen zločin, a *Slobodna Dalmacija* je objavila najmanje članaka.

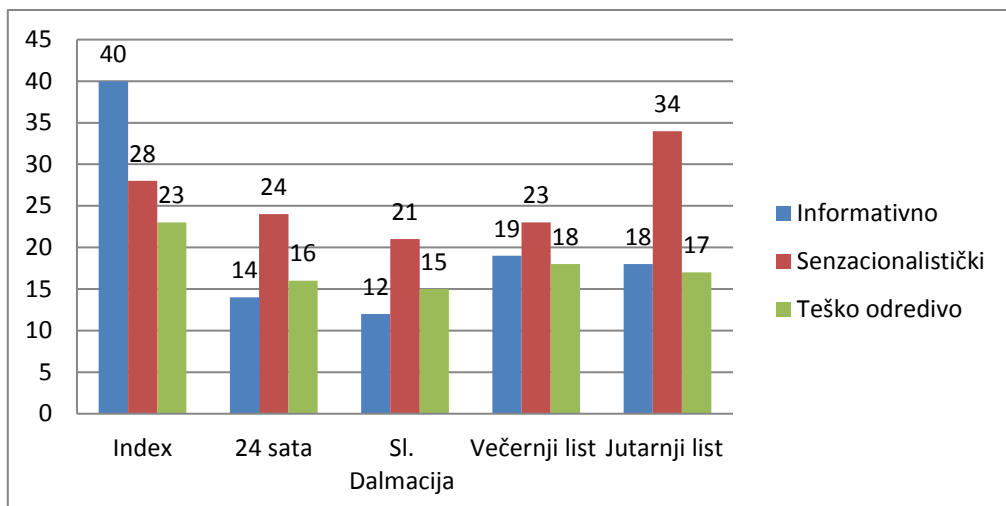
Grafikon 1 Broj objavljenih članaka o slučaju Filipa Zavadlava na pet analiziranih portala

Izvor: Izradila autorica

Drugo pitanje u matrici nastoji otkriti u kojem je tonu napisan naslov, senzacionalističkom, informativnom ili je teško odrediti.

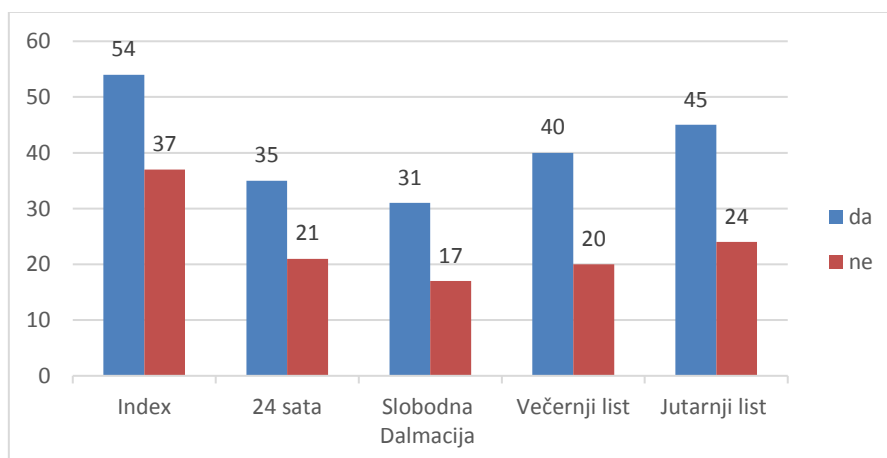
Grafikon 2 Način pisanja naslova na portalima

Izvor: Izradila autorica

Sveukupni postotak informativnih članaka je 32%, senzacionalističkih članaka 40% i teško odredivih članaka 28% (Graf 2). Iz priloženih rezultata vidljivo je kako je Index imao najviše informativnih naslova članaka, ali isto tako i najviše senzacionalističkih naslova. Veliku brojku senzacionalističkih naslova članaka imao je portal Jutarnjeg lista, dok je portal 24 sata imao neočekivano manju brojku senzacionalističkih naslova od Jutarnjeg lista jer od svih ovih portala najviše naginje žutilu, tabloidizaciji i senzacionalizmu. Portal Slobodne Dalmacije imao je najmanje senzacionalističkih naslova, no taj portal bilježi i najmanji broj objavljenih članaka u periodu od mjesec dana. Uz Index, Večernji i Jutarnji list objavili su najviše informativnih naslova članaka, a uglavnom svih pet portala ima visoku brojku članaka s naslovima koji je teško odrediti jer žongliraju između informativnih i senzacionalističkih elemenata.

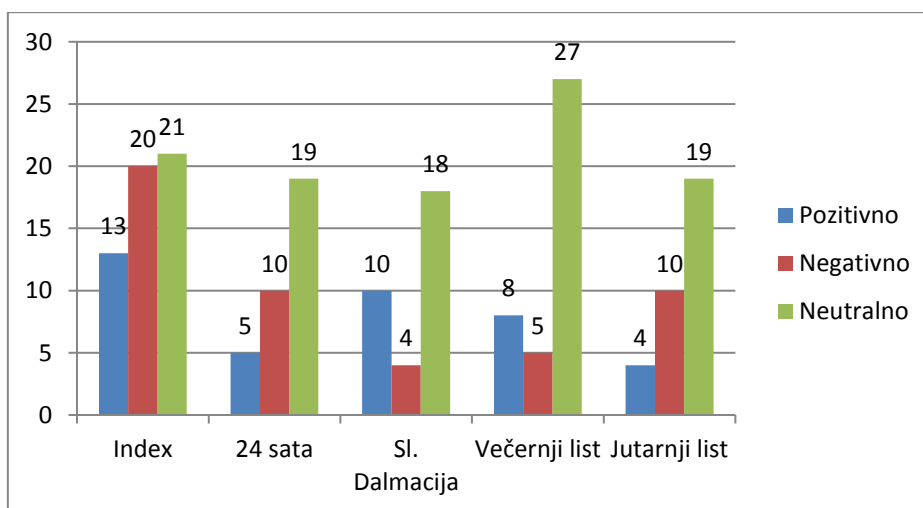
Grafikon 3 Izvještava li članak samo o optuženiku

Izvor: Izradila autorica

Priloženi graf prikazuje brojku članaka koji su izvještavali samo o optuženome, te brojku koliko ih je izvještavalo i o žrtvama. Postotak članaka koji su izvještavali samo o optuženome je 63%, dok 37% članaka izvještava i o žrtvama. Index prednjači u izvještavanju o optuženiku te u 54 članka piše samo o ubojici, a u 37 članaka su dali neke informacije i o žrtvama. Jutarnji list kao drugi portal po broju članaka imao je 45 članaka koji su pisali o ubojici ne dajući nikakve druge informacije o žrtvama, a 24 članka ovog portala ipak je to učinilo. Večernji je list zabilježio 40 članaka prve kategorije, a samo njih 20 koji su informirali čitatelje o drugim sudionicima ovog zločina. Portal 24 sata objavio je 35 članaka koji izvještavaju samo o optuženome i 21 članak koji piše i o žrtvama. Slobodna Dalmacija se nalazi na zadnjem mjestu s najmanjim brojem članaka koji izvještavaju samo o optuženiku, njih 31 članak, no treba uzeti u obzir kako je to portal koji je u zadanom razdoblju od mjesec dana izvijestio s najmanjim brojem članaka; njih samo 48 dok je Index u istom tom vremenskom razmaku imao 91 članak o toj temi. Uz to, Slobodna Dalmacija je u tom razdoblju imala samo 17 članaka koji nisu izvještavali samo o optuženiku i njegovoj perspektivi nastale situacije hladnokrvnog ubojstva.

Grafikon 4. Način predstavljanja optuženika

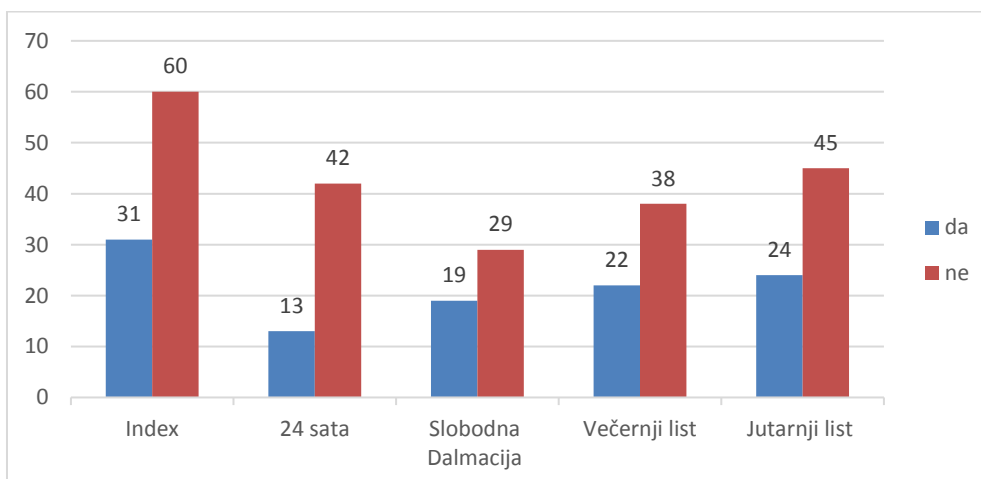

Izvor: Izradila autorica

Iz priloženog grafikona broj četiri može se iščitati u kojem je tonu u člancima prikazan počinitelj trostrukog ubojstva. Gledajući ukupni broj članaka, ubojica je u 21% članaka prikazan pozitivno, u 25% članaka je prikazan negativno, dok je neutralno prikazan u 54%. Na svim portalima ubojica je prikazan najviše na neutralan način, a u tome prednjači Večernji

list s 27 takvih članaka. Nakon njega, Index je portal s najviše neutralno zabilježenih odgovora. Preostala tri portala imaju jednak broj neutralnih odgovora. Negativno viđenje ubojice drugo je po redu viđenje u analiziranim člancima. Najmanje negativnih odgovora imali su portali Slobodna Dalmacija što se možda može pripisati većem razumijevanja cjelokupne situacije zbog regionalne pripadnosti ovog lista. Iza Slobodne Dalmacije odmah slijedi portal Večernjeg lista. Najveća zabilježena negativna prikazivanja mogu se pronaći u Indexu koji bilježi dvadeset takvih članaka. Zatim slijede Jutarnji list i 24 sata koji broje po deset članaka s izraženim negativnim prikazivanjem počinitelja naglašavajući kako osobno uzimanje pravde u svoje ruke nije rješenje u pravnoj državi koja bi se trebala brinuti upravo o tome da se zločini ne moraju događati. Portal koji je imao najviše članaka s negativnim prikazivanjem ubojice, njih 13, također je i portal s najviše pozitivnog prizvuka u napisanim člancima. Poslije Indexa slijede Slobodna Dalmacija s deset i Večernji list s 8 članaka, dok na začelju kolone stoje 24 sata s 5 članaka i Jutarnji list s po 4 članka.

Grafikon 5 Ističe li se u članku da je optuženik ujedno i žrtva

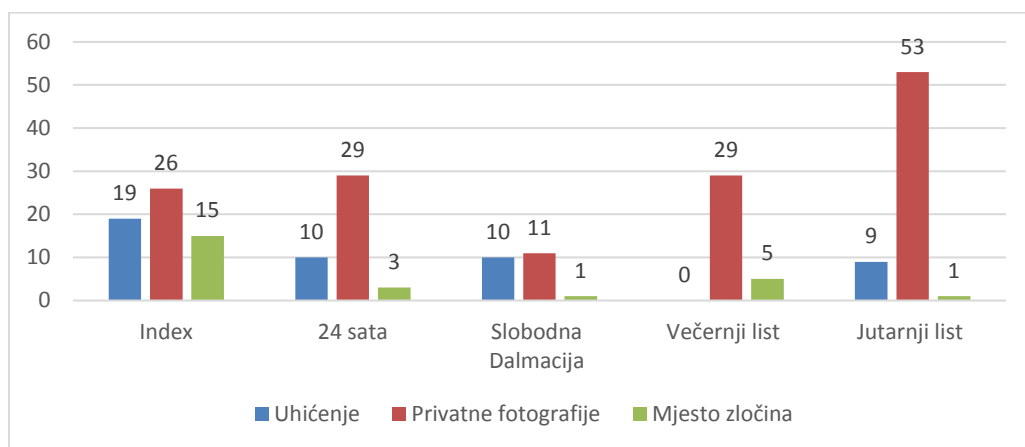

Izvor: Izradila autorica

Gledajući u postocima, u 34% članaka ubojica je smatran žrtvom, a u 66% on nije prikazan na takav način. Na temelju pet analiziranih portala, dobiveni su sljedeći rezultati: Na Indexu je uočeno 34% članaka koji su smatrali da je optuženik ujedno i žrtva, dok je postotak od 60% članaka to opovrgavao. Portal 24 sata objavio je 24% članaka koji Zavatlava smatraju žrtvom, ali njih 76% ga ne smatraju. U Slobodnoj Dalmaciji pronađeno je 44% članaka za te 56% članaka protiv te tvrdnje. Portali Večernji list i Jutarnji list pokazali su slične brojke. Večernji list je objavio 37% članaka u kojem stoji mišljenje da je Zavatlav isto žrtva sustava,

a u Jutarnjem listu 35% takvih članaka. Na portalu Večernji list u 38% članaka ne piše da je Zavadlav žrtva, dok je u Jutarnjem listu taj postotak 65% članaka. Sveukupni broj članaka koji su pisali da je Zavadlav žrtva sustava je 109, dok je sveukupna brojka za suprotstavljeno mišljenje da on nije žrtva sustava 214.

Grafikon 6. Što prikazuju fotografije optuženika

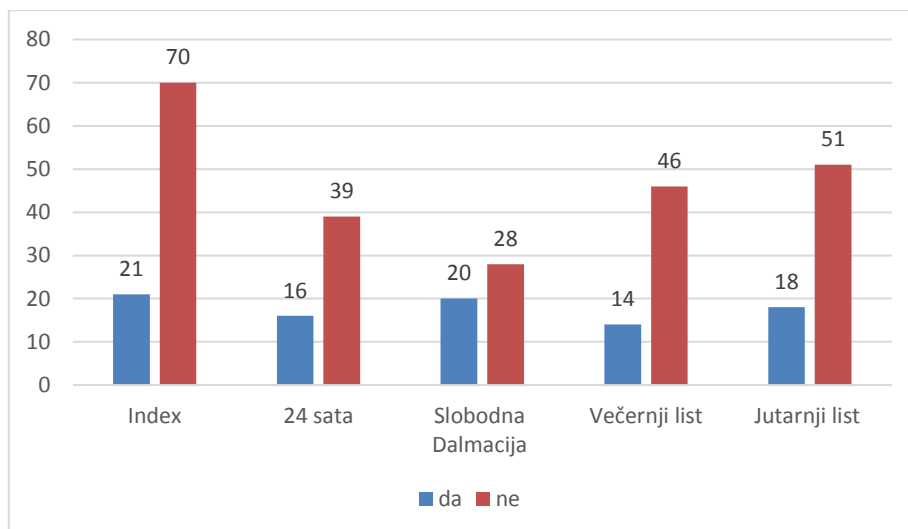

Izvor: Izradila autorica

Grafikon 6 odnosi se na način na koji fotografije prikazuju optuženog Filipa Zavadlava na pet analiziranih portala, te na sveukupno 323 članka. Uhićenje je prikazano u 24% članaka, privatne fotografije u 64% članaka dok samo 12% fotografija prikazuje mjesto zločina. Fotografije koje se nalaze unutar svakog članka prikazuju optuženog u tri kategorije: njegovo uhićenje, fotografije iz privatne kolekcije te fotografije s mjesta zločina koje su fotografirali čitatelji portala. Krenuvši od Indexa, ovaj je portal objavio 32% fotografija uhićenja, 43% privatnih fotografija te 25% onih s mjesta zločina. Članci postala 24 sata sadržavali su 24% fotografija uhićenja, 69% fotografija iz privatnog života te samo 7% fotografije snimljene na mjestu zločina. Za razliku od dosad spomenutih portala, Slobodna Dalmacija je objavila najmanje fotografija ubojice, samo njih 22 u 48 članaka, a od njih 10 ili 45% je prikazivalo uhićenje, 11 ili 50% je bilo privatnih fotografija, a samo jedna fotografija s mjesta zločina ili 5% fotografija. Kad se govori o fotografiji uhićenja, misli se uglavnom na istu fotografiju uhićenog na bolničkom promatranju nakon uhićenja. Ista se fotografija opetovano objavljivala u člancima, neovisno o kojem se portalu radi. Večernji list nije objavio niti jednu fotografiju uhićenja, samo 15% fotografija mjesta zločina te 85% privatnih fotografija. Iako bi se za 24 sata očekivalo da su objavili najviše privatnih fotografija jer su najviše senzacionalistički

orijentirani, Jutarnji list je objavio najveći broj takvih fotografija, točnije 84%, dok je bilo objavljeno 14% fotografija uhićenja i samo 2% fotografija s mjesta zločina.

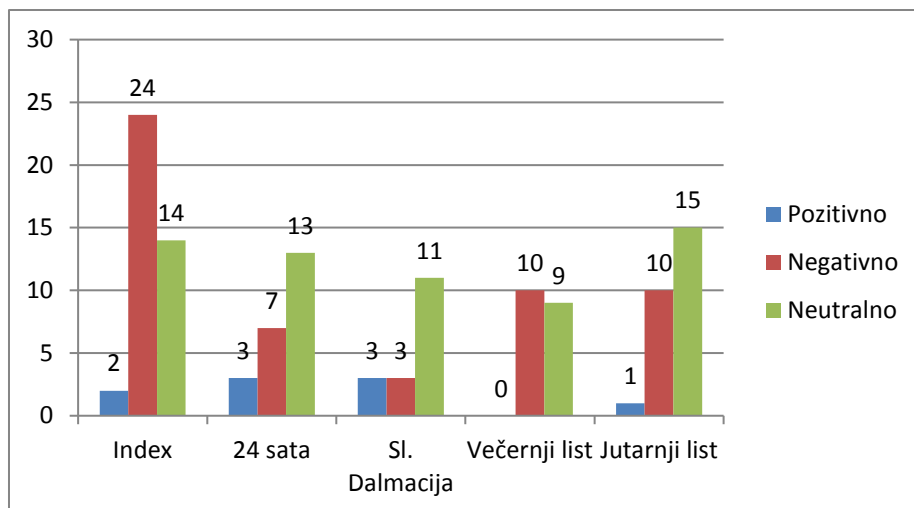
Grafikon 7 Izvještava li članak o imenima žrtava

Izvor: Izradila autorica

Grafikon 7 prikazuje izvještavanje članka o imenima žrtava. Čak 72% članaka ne izvještava o imenima žrtava, a u samo 28% članaka su ona objavljena. Na Indexu, kao prvom analiziranom portalu uočen je 21 članak koji je sadržavao imena žrtava, a 70 članaka nije. Portal 24 sata objavio je 16 članaka koji su napisali imena, a brojka onih koji to nisu napravili je iznosila 39 članaka. Na sljedećem analiziranom portalu, Slobodna Dalmacija, analizirano je 48 članaka, a 20 od njih je objavilo imena, dok 28 njih nije. U ovom slučaju nije uočeno preveliko odstupanje u broju objavljenih i neobjavljenih podataka. Zatim, Večernji list s 14 članaka s imenima i prezimenima žrtava i 46 članaka bez tih podataka. Zadnji analizirani portal ovog istraživanja donio je ove rezultate: u 18 objavljenih članaka nalazila su se imena i prezimena žrtava, dok 51 članak nije uvrstio te informacije prije objavljivanja. Index je u najviše članaka iznosio te podatke, no on je i portal s najviše objava o ovoj temi. Također, on je istovremeno i portal s najviše članaka koji nisu objavili ime i prezime pojedine žrtve te time pokazali impersonalan pogled na njih. Večernji list je objavio najmanji broj članaka koji su pisali o imenima žrtava, dok je portal Index u najviše članaka spomenuo imena žrtava. Prije postavljanja u postotke, sveukupna brojka članaka koja su objavila ime i prezime žrtava bila je 153, a sveukupna brojka članaka koji nisu objavili te informacije bila je brojka 170.

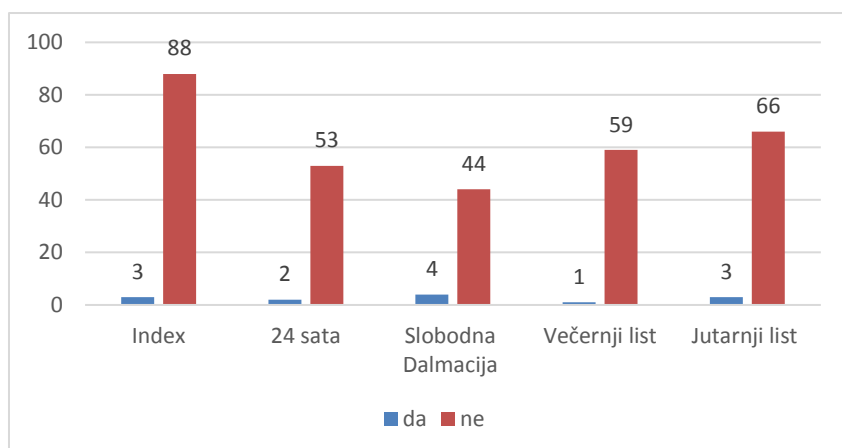
Grafikon 8 Način prikazivanja žrtava

Izvor: Izradila autorica

Iz grafa 8 se može iščitati da su u najmanjem broju tekstova žrtve prikazivane pozitivno. Samo 7% članaka je pozitivno prikazalo žrtve, 34% članaka ih je prikazalo negativno dok 50% je žrtve prikazalo neutralno. U Večernjem listu nije zabilježen nijedan takav slučaj, u Jutarnjem listu je bio jedan, u indexu dva, dok su portali 24 sata i Slobodna Dalmacija imali po tri članka koji su pozitivno okarakterizirali žrtve. Neutralan stav pogleda na žrtve najviše su zauzeli članci na portalima 24 sata (13), Slobodna Dalmacija (11) i Jutarnji list (15). Najmanje negativan stav prema žrtvama ima portal Slobodna Dalmacija sa samo 3 takva članka, a zatim slijedi 24 sata sa 7 članaka. Večernji i Jutarnji list imaju jednaku brojku takvih članaka, njih 10. Index je objavio čak 24 članka koji su negativno okarakterizirali žrtve, najviše naglašavajući njihovu povijest dotadašnjih prekršaja i moguću pripadnost kriminalnom miljeu. Iako je postojala pretpostavka da će Slobodna Dalmacija imati najviše negativnih ili pozitivnih članaka, ona je zauzela najneutralniju poziciju pisanja o žrtvama. Drugi po redu izraženu neutralnost ima 24 sata, dok su ostali portali puno više polarizirani oko svog načina prikazivanja.

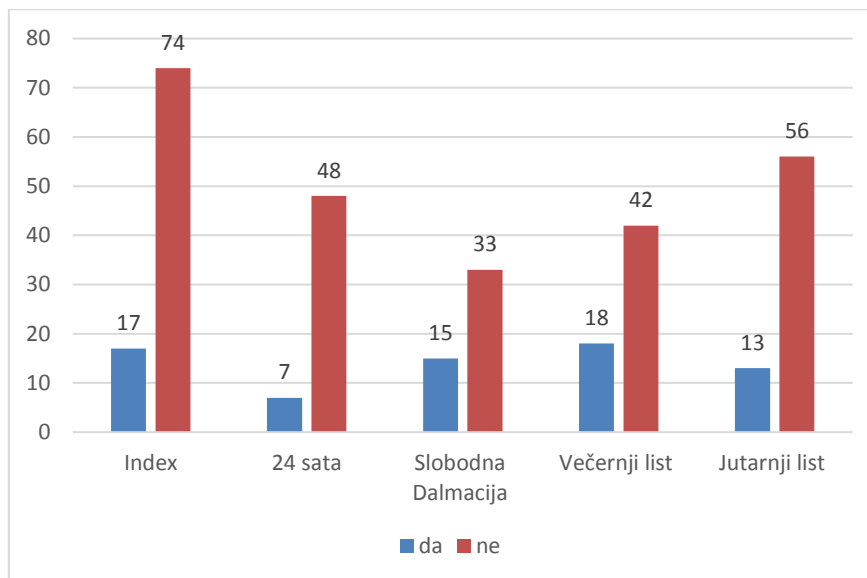
Grafikon 9 Broj fotografija koje prikazuju žrtve

Izvor: Izradila autorica

Analiza je napravljena na temelju sveukupne brojke od 323 članka. Samo 13 članaka je sadržavalo fotografije žrtava, a 310 članaka nije, što znači da su žrtve bile prikazane u 4% članaka, dok 96% članaka nije sadržavalo fotografije žrtava. Index je objavio samo 3 fotografije, portal 24 sata 2 fotografije, Slobodna Dalmacija imala ih je sveukupno 4 u svojim člancima. U Jutarnjem listu su 3 članka sadržavala fotografije žrtava, a Večernji list je imao 1 fotografiju u samo jednom članku. Većina fotografija su neprilične fotografije s mjesta zločina te time krše privatnost žrtava i njihovih obitelji, a krše i novinarsku etičnost objavljivanja osjetljivih informacija. Samo je portal 24 sata objavio privatne fotografije trojice ubijenih mladića te time ukazao da i žrtve mogu biti prikazane iz ljudske perspektive, kao što je puno članaka objavljivalo za optuženoga.

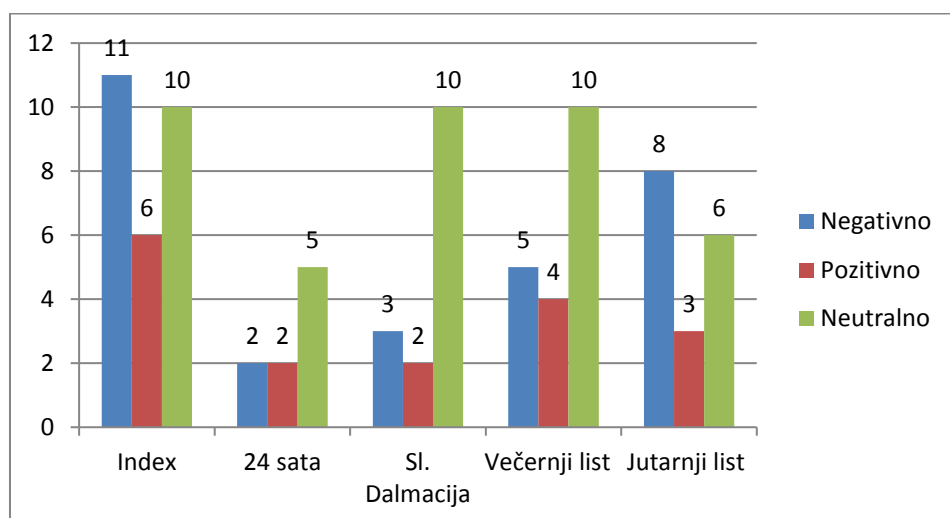
Broj članaka koji pišu o skupu ili grupi podrške

Izvor: Izradila autorica

U grafikonu broj 10 nalazi se broj članaka koji su objavili informacije o skupu podrške koji se održavao kao znak potpore Filipu Zavadlavu, ali i ubijenima, kako bi se ukazalo na loš i nepošten policijski i pravosudni sustav. Isto tako, radi se i o člancima koji su informirali o grupi podrške koja je nastala na društvenim mrežama. Sveukupni postotak članaka koji pišu o skupu ili grupi podrške je 22%, dok 78% članaka nije izvještavalo o toj temi. Na Indexu je pronađeno 19% takvih članaka, a njih 81% nije spominjalo na koji način optuženi dobiva potporu. Na portalu 24 u samo se 9% članaka saznaje o grupi i skupu podrške, a u čak 91% članaka se ne spominje ova tema. Slobodna Dalmacija je u 31% članaka pisala o skupu koji se odvijao i u Splitu i u Zagrebu. U Slobodnoj Dalmaciji 69% članaka nije sadržavalo ove informacije. Dok je Večernji list u 30% članaka pisao o grupi i skupu podrške, Jutarnji list je o istoj toj temi napisao 19% članaka. S druge strane, 70% članaka Večernjeg lista i 81% članaka Jutarnjeg lista nisu poticali temu marša za pravdu. Sveukupna brojka potvrdnih članaka je 70, dok je onih koji nisu izvještavali o tome čak 256.

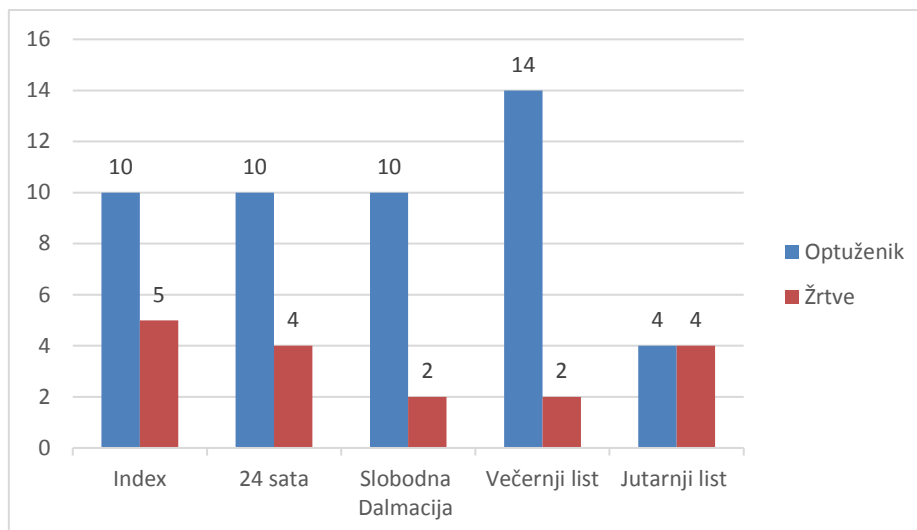
Grafikon 10 Kako su u člancima prikazani skup i grupa podrške

Izvor: Izradila autorica

Priloženi grafikon prikazuje način na koji su skup i grupa podrške prikazani na analiziranim portalima. Skup i grupa podrške negativno su prikazani u ukupno 20% članaka, u njih 33% su prikazani pozitivno, dok je 47% članaka neutralno prikazalo skup i grupu podrške. Najveći broj negativnih prikaza skupa i podrške Filipu Zavadlavu bilo je na portalu Indexa (11 članaka) dok se najmanji broj članaka s negativnim prikazom mogao pronaći na portalu 24 sata. Na Indexu je također uočen najveći broj pozitivno okarakteriziranih članaka o skupu i grupi, njih 6, a najmanju brojku od 2 takva članka broje 24 sata i Slobodna Dalmacija. Na tri portala isti je broj članaka koji su neutralno prikazali skup i grupu podrške (Index, Slobodna Dalmacija i Večernji list). Portal 24 sata imao je najmanji broj članaka s neutralnim prizvukom o grupi i skupu.

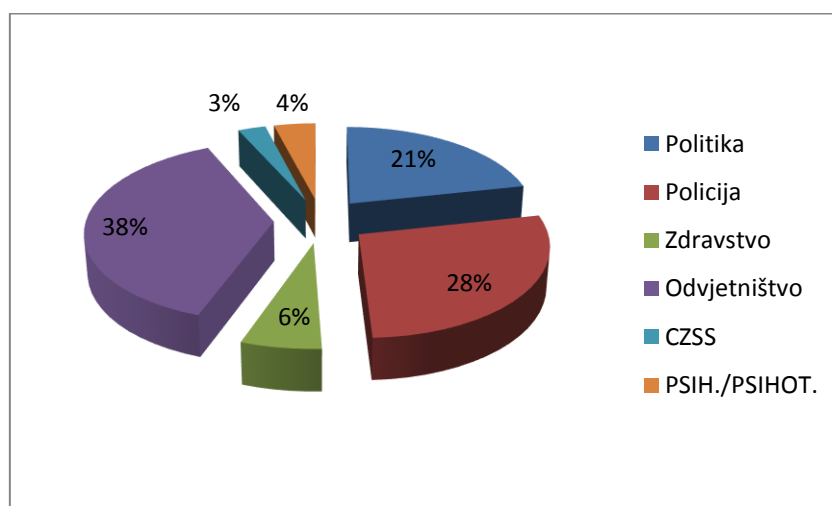
Grafikon 11 Koliko je intervjuirana obitelj i prijatelji optuženika i žrtava prema portalima

Izvor: Izradila autorica

Brojčano rečeno, na svih 5 portala zbroj članaka koji sadrže intervjuje s obitelji i prijateljima optuženoga je 48, dok s druge strane, u samo su 17 članaka uključeni intervjuji s obitelji i prijateljima žrtava. Gledano u postocima, u 74% članaka su bili intervjuirani obitelj i prijatelji optuženika, a u 26% članaka su intervjuirani obitelj i prijatelji žrtava. Index je objavio 10 članaka s intervjuima o optuženom, a 5 s intervjuima o žrtvama. U 24 sata također je pronađeno 10 članaka prve kategorije, te 4 članka druge. Na portalu Slobodna Dalmacija se opet našla brojka od 10 članaka intervjua s prijateljima i obitelji optuženog i samo 2 članka obitelji i prijateljima žrtava. U Večernjem je listu napisano 14 članaka o ubojici, a samo 2 intervjua s obitelji i prijateljima žrtava. S druge strane, u Jutarnjem je listu objavljeno samo 4 intervjua sa sugovornicima koji poznaju ubojicu te također 4 intervjua sa sugovornicima koji su poznavali žrtve. Jutarnji list se istom brojkom intervjua s obje strane prikazao kao najpošteniji analizirani portal. Dok su drugi portali puno više intervjuirali sugovornike s ubojičine strane, Jutarnji list je 4 puta predstavio priče obitelji i prijatelja ubojice te s druge strane, također 4 priče obitelji žrtava.

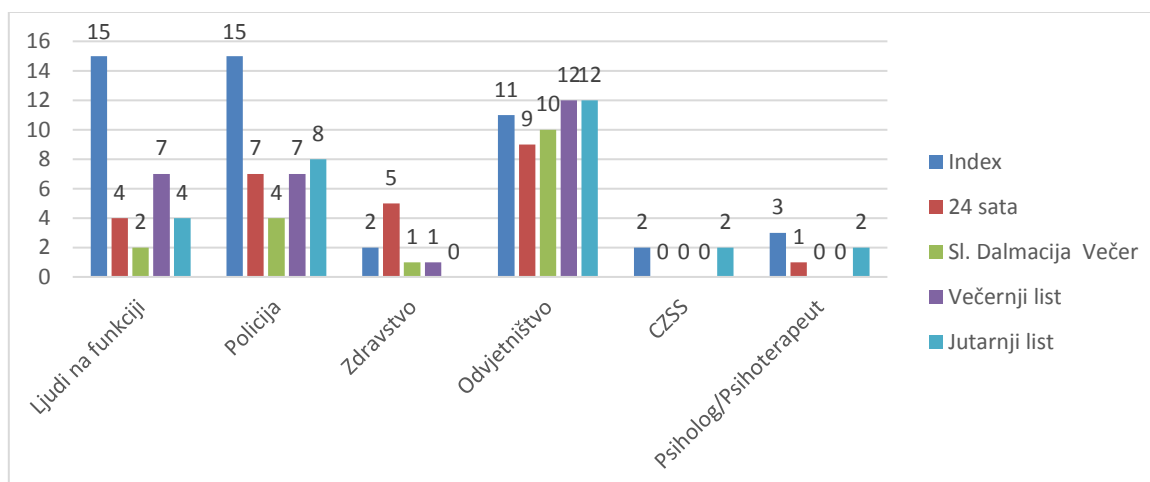
Grafikon 12 Stručni sugovornici u analiziranim člancima

Izvor: Izradila autorica

Od 323 analizirana članka, 161 članak sadržavao je izjave stručnih osoba: ljudi na političkoj funkciji, policija, zdravstvo, odvjetništvo, Centar za socijalnu skrb te psiholog ili psihoterapeut. S druge strane, 162 članka nisu imala takve izjave. Najveći postotak od 38% izjava zauzele su izjave odvjetnika Filipa Zavadlava ili izjave Državnog odvjetništva. Zatim slijedi 28% policijskih izjava. Na trećem se mjestu nalaze političke izjave poput onih tadašnje predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović, tadašnjeg premijera Andreja Plenkovića te Gradonačelnika Splita Andre Krstulovića Opare. Postotak tih izjava je 21%. Potonji, mali dio izjava pripada zdravstvu sa 6%, izjavama psihologa/psihoterapeuta koje iznose 4%. Centar za socijalnu skrb u člancima je dao najmanje stručnih izjava, samo 3%.

Grafikon 13 Izjave stručnih ljudi po portalima

Izvor: Izradila autorica

Iz ovog se grafikona mogu vidjeti brojke izjava stručnih osoba na ovih 5 portala. Najviše izjava ljudi na funkciji, njih 15, bilo je na Indexu, a najmanji broj od samo 2 takve izjave mogao se pronaći na portalu Slobodna Dalmacija. Izjave policije su također bile najviše prikazane na Indexu (15), a najmanje u Slobodnoj Dalmaciji (4). U 24 sata je pronađeno 5 izjava iz polja zdravstva što je najveća brojka takvih izjava, dok Jutarnji list nije imao niti jednu takvu izjavu. Po 2 izjave iz Centra za socijalnu skrb su u svoje članke uvrstili portali Index i Jutarnji listi, a drugi portali nisu sadržavali takve izjave. Naposljetku, najveći broj izjava psihologa i psihoterapeuta je sadržavao Index, a Slobodna Dalmacija i Večernji listi nisu imali niti jednu izjavu.

7. Rasprava

Na početku istraživanja postavljeno je ukupno pet hipoteza, a nakon analiziranja 323 članka na pet portala (Index, 24 sata, Slobodna Dalmacija, Večernji list, Jutarnji list) dvije su hipoteze opovrgnute, dvije su potvrđene te jedna djelomično potvrđena.

Prva hipoteza glasila je: *Medijsko izvještavanje na analiziranim portalima uglavnom je usmjereno na optuženika, a ne na žrtve.* Nakon analize, vidljivo je da 63% članaka informira čitatelje samo o optuženiku; njegovom identitetu, njegovoj povijesti, životu, obiteljskim prilika, dok samo 35% članaka piše i o ubojici i o žrtvama te daje osnovne informacije o njihovom identitetu što je potvrdilo prvu hipotezu istraživanja. Također, iz rezultata istraživanja da se iščitati kako se u 66% članaka smatra da je optuženik ujedno i žrtva, a u 34% članaka to nije slučaj. Također, u 74% članaka intervjuirani su obitelj i prijatelji optuženog, a samo 36% članaka pripada intervjuiranju obitelji i prijatelja žrtava. Isto tako, u 53% članaka uopće se ne spominju imena žrtava. Iz analiziranih podataka jasno je vidljivo kako je medijsko izvještavanje usmjereno na optuženika, a ne na žrtve. To jest, ne može se reći da ovi portali nisu izvještavali o žrtvama, ali su to činili u znatno manjoj mjeri u odnosu na izvještavanje o optuženome Filipu Zavadlavu. Većina članaka sadržavala je fotografije Filipa Zavadlava, a na samo 6% fotografija su se nalazile žrtve, i to u prilično neetičkom prikazivanju s mjesta zločina.

Druga hipoteza je glasila: *Na analiziranim se portalima u najvećem broju članaka izvještavalo senzacionalistički.* Ova je hipoteza postavljena zbog pretpostavke da danas svi mediji, a među njima i portali o kojima se piše u ovom diplomskom radu, izvještavaju na senzacionalistički način kako bi što više privukli potencijalne čitatelje. Hipoteza da se na svim portalima izvještavalo senzacionalistički je djelomično potvrđena. Četiri su portala u najvećem broju članaka izvještavala senzacionalistički, no najveći broj članaka na portalu Index bilo je informativno. Najveći broj senzacionalističkih članaka objavljen je na portalu Jutarnjeg lista.

Treća hipoteza je glasila: *Na analiziranim je portalima optuženik u većini članaka predstavljen kao žrtva sistema, a ne hladnokrvni ubojica.* Ova hipoteza je opovrgnuta. Nakon analize članaka, utvrdilo se da je Filip Zavadlav u njih 34% predstavljen i kao žrtva, no u 66% članaka on je bio realistično prikazan kao ubojica. Index je imao 34% članaka koji su isticali

da je Zavadlav žrtva dok je portal 24 sata ima 24% takvih članaka. Slobodna Dalmacija je u javnost nastupila s 44% članaka gdje je ubojica prikazan kao žrtva. Nadalje, Večernji list je to potvrdio u 37% članaka, a Jutarnji list u njih 35%. Kad se govori o smatranju ubojice žrtvom, ovdje se to odnosi da je optuženik predstavljen kao žrtva sustava u kojem živimo. On je u izvjesnom broju članaka predstavljen kao žrtva države, pravosudnog i policijskog sustava za kojeg se smatra da je zakazao u ovom slučaju hladnokrvno osmišljenog ubojstva. Optuženi je uzeo pravdu u svoje ruke te počinio zločin zbog kojeg mu sada prijete do 50 godina zatvora.

Četvrta hipoteza: *Slobodna Dalmacija najviše je izvještavala o grupi i skupu podrške Filipu Zavadlavu* je potvrđena. Prema broju članaka Slobodna Dalmacija se ne nalazi na prvom mjestu, no broji najveći postotak članaka koji su izvještavali o grupi i skupu podrške. Od 323 objavljena članka na pet portala, u njih 70 se mogu pronaći informacije o grupama podrške koje su osnovane na društvenim mrežama te o skupovima podrške koji su se odvijali kako bi podržali Filipa Zavadlava kao žrtvu lošeg pravosudnog sustava. Portal 24 sata je na 48 članaka imao najmanji postotak objavljenih članaka s temom skupa i grupe podrške. U samo 9% članaka spominju se ovi pojmovi, a čak 91% članaka se ne dotiče teme skupa i grupe podrške. Portal Index je na brojku od 91 objavljenog članka, u njih 19% pisao o skupu i grupi podrške, dok njih 81% nije pisalo o ovim temama. Nadalje, Jutarnji list je imao isti postotak gdje u 69 članaka, 18% njih pripada člancima koji su pisali o grupi i skupu podrške i također 81% članaka koji nisu pisali o skupu i grupi, isto kao i u Indexu. Večernji list je u 30% članaka spomenuo ova dva pojma, a u 70% članaka nije. Slobodna Dalmacija je u 31% članaka pisala o skupu i grupi podrške, dok u 69% članaka nije pisala. Slobodna Dalmacija je prema izračunu postotaka objavila najviše članaka koji su sadržavali pojmove skupa i grupe podrške Filipu Zavadlavu. Na samo 48 članaka, ovaj je portal objavio 31% članaka koji se bave tom tematikom. Tome bi se mogla pripisati činjenica da je Slobodna Dalmacija glavni portal dalmatinske regije, te je sam portal geografski bliži počinjenom zločinu i gradu Splitu.

Peta hipoteza *Portal 24 sata prikazuje najviše privatnih fotografija aktera događaja* je opovrgnuta. Pod pojmom akteri događaja misli se na optuženoga i žrtve te na fotografije iz njihovog privatnog života, no samo je portal 24 sata u jednom članku objavio i privatne fotografije žrtava, za razliku od ostalih portala koji su objavljivali samo privatne fotografije Filipa Zavadlava. Jutarnji list je portal koji je objavio najviše privatnih fotografija, u ovom slučaju ubojice. Na portalu Jutarnjeg se tako nalaze 33 takve fotografije. Portali 24 sata i Večernji list objavili su jednak broj privatnih fotografija optuženoga (29). Na Indexu je

pronađeno 26 privatnih fotografija optuženoga, a na portalu Slobodne Dalmacije njih samo 11. Pretpostavka je bila da će portal 24 sata prikazivati najviše privatnih fotografija zbog senzacionalističke naravi objavljivanja priča na portalu, no ipak ih je više objavio Jutarnji list, koristeći fotografije preuzete s društvenih mreža.

8. Zaključak

Suvremeni čovjek je nepobitno najviše povezan s medijima do sada, on se s medijem budi i odlazi na spavanje. No, koliko su oni zaista realni prikaz događaja u svijetu? Iako su mediji kroz vrijeme mijenjali oblike i značenja, danas izgleda kao da su sve te granice nestale. Ljudi danas u isto vrijeme i stvaraju i konzumiraju vijesti te se tako stalno iznova zatvara krug medijskog izvještavanja. No, gubi li se zbog toga možda kvaliteta samog izvještavanja?

Nekada su mediji strogo poštovali okvire forme u kojima pišu. Za žuti tisak eminentni su bili pojmovi poput senzacionalizma, tabloidskog izvještavanja te širenja neprovjerenih, lažnih informacija, to jest tračeva, uglavnom o osoba iz javnog života. S druge strane, postojali su mediji koji su na profesionalan, provjeren način izvještavali od događajima iz svijeta politike, ekonomije, gospodarstva ili crne kronike. Danas ta granica gotovo da i ne postoji, a medijsko izvještavanje kao da je postalo korištenje kombinacije svih novinarskih vrsta u potrazi za što većom čitanosti.

Analizirajući pet portala (Index, 24 sata, Slobodna Dalmacija, Večernji list i Jutarnji list) u ovom diplomskom radu može se vidjeti kako nijedan nije previše odskakao od očekivanja koja su postavljena prije provođenja analize. Rad je imao za cilj analizirati kako se na portalima prikazivao slučaj krvoprolića u centru Splita 11. siječnja 2020. U dojavljivanje o počinitelju sudjelovali su čak i građani sami snimajući video uratke ubojičine „šetnje“ s mjesta zločina, a upravo su ti video zapisi i pomogli u hvatanju krivca, no isto tako, ti su video zapisi postali dio velike većine članaka na analiziranim portalima. Kad su se saznale informacije o identitetu ubojice, istom brzinom portali su odmah izvještavali o njegovom privatnom životu, njegovoj socijalno-ekonomskoj situaciji i obiteljskim problemima kojima je bio okružen od ranog djetinjstva.

S druge strane, u isto se vrijeme formiraju grupe podrške na društvenim stranicama poput Facebooka. Grupe su skupine nekoliko tisuća članova, stalno su bivale brisanima s društvenih mreža, no svaki put kad bi osvanula nova grupa, ona bi brojila još više članova. Uz grupe, po gradu Splitu lijepili su se letci gdje se Filipa Zavadlava smatra herojem, a ne ubojicom, te spasiteljem hrvatskog zakonodavstva. Također, održavali su se skupovi podrške koji su željeli naglasiti kako su i žrtve i ubojica zapravo jednako žrtve države, policije i loše provedenih zakona. U vrijeme kad se dogodilo ovo trostruko ubojstvo, u kinima je igrao film Joker koji je planetarno odjeknuo u ulozi antijunaka koji uzima pravdu u svoje ruke i zalaže se za običnog čovjeka. Nakon počinjenog zločina, Filip Zavadlav u medijima je počeo biti prikazivan uklopljen u ilustraciju Jokera gdje jedna strana lica prikazuje Zavadlava, a druga Jokera. Ovaj

dio medijskog izvještavanja je problematičan jer se zaboravlja da su upravo mladi ciljana publika za ovakve objave. Time se može krenuti u krivom smjeru gdje će mladi početi razmišljati na način da se policiji ne može vjerovati te da svi kolektivno moraju pravdu izvršiti sami.

Također, prikazivanje mladića na mjestu ubojstva krši se s pravom na privatnost žrtava tragičnih događaja nesreća ili ubojstava. U većini ovih članaka, ove su fotografije vjerojatno objavljene u svrhu privlačenja čitatelja čime se krše novinarski kodeksi zaštite privatnosti žrtve. No, ne krše se samo novinarski etički kodeksi nego pri takvom objavljivanju cijelo etičko nahodjenje osobe koja je napisala vijest može se staviti na promišljanje.

Analizom portala Index, 24 sata, Slobodna Dalmacija, Večernji list i Jutarnji list došlo se do nekih očekivanih rezultata, dok su drugi bili iznenađujući. Od pet postavljenih hipoteza, njih dvije su opovrgnute, dok su dvije hipoteze potvrđene te jedna samo djelomično potvrđena. Prva hipoteza koja je potvrđena, pokazala je da je medijsko izvještavanje na svim portalima usmjereno na optuženika, a ne na žrtve. Odmah nakon ubojstva, novinski stupci su bili ispunjeni pričama o životu Filipa Zavadlava, krenuvši od ispovijesti njegove majke, oca i brata da bi se došlo čak do stanodavke koja je Filipa okarakterizirala kao simpatičnog i dobrog mladića koji je potekao iz izrazito problematične obitelji, a njegovu prošlost prate obiteljsko nasilje i ovisnost bliskih osoba koji su formirale njegovo odrastanje. Također, u medijima je bila prisutna videosnimka gdje Filip kao dječak mašta o sretnom životu. Iako je na taj način u čitateljima probuđena empatičnost prema ubojici i razumijevanje njegove situacije, a čak i toga što je učinio, ipak ga je većina članaka na portalu prikazivala samo kao ubojicu i time je druga hipoteza opovrgnuta.

No, s druge strane, žrtve su prikazane samo kao kriminalci, bez ikakvih saznanja o njihovim životnim situacijama koje su ih mogle navesti na kriminalno ponašanje. Prema ubojici je usmjereno cjelokupno medijsko izvještavanje i time je potvrđena prva hipoteza, a žrtve su ostale marginalizirane. Prilikom objavljivanja informacija o slučaju, korištene su senzacionalističke strategije izvještavanja gdje su u fokusu stajale pikanterije iz života ubojice, umjesto da se izvještavalo na profesionalan način kako se ni na koji način ne bi utjecalo na mišljenje javnosti.

Iako je velik broj članaka ovoj vijesti pristupio senzacionalistički, ipak analizirani portali nisu informirali isključivo senzacionalističko nego se je postojao i informativan karakter prikazivanja vijesti. Time je druga hipoteza djelomično potvrđena jer pokazuje kako pojedini portali ipak održavaju razmak od senzacionalističkog izvještavanja te se orijentiraju na profesionalno informiranje građana.

Iako je treća hipoteza koja kaže da se u svim člancima Zavadlav prikazuje žrtvom, opovrgnuta, i više ga članaka upravo predstavlja samo kao zločinca, veći utjecaj na čitatelja je ostavio svaki onaj članak koji je njegov život predstavljao kao nesretnu životnu priču. Time se čitatelju sugerirala empatija prema nesretnoj životnoj priči koja nije mogla biti izbjegnuta, a činjenice hladnokrvnog ubojstva su zanemarene.

Hipoteza da je Slobodna Dalmacija u najviše članaka pisala o skupu i grupi podrške Filipu Zavadlavu je potvrđena jer je prema izračunu postotaka objavila najviše članaka koji su sadržavali pojmove skupa i grupe podrške Filipu Zavadlavu. Na samo 48 članaka, ovaj je portal objavio 31% članaka koji se bave tom tematikom, to jest najviši postotak od svih portala. Odmah iza Slobodne Dalmacije, na portalu Večernji list taj je postotak iznosio 30%.

Hipoteza da je portal 24 sata objavio najviše privatnih fotografija je opovrgnuta, a nakon analize svih članaka otkriveno je da je to bio portal Jutarnjeg lista što na početku postavljanja analize nije bilo očekivano.

Iako mnogo članaka i portala naginje senzacionalizmu i tabloidskom izvještavanju, prilike na hrvatskim portalima ipak nisu toliko loše koliko se očekivalo na početku istraživanja, a brojke pokazuju kako je ipak u najviše članaka pisano na informativan novinarski način. Velik broj članaka ne poštuje novinarsku etičnost prilikom izvještavanja o događajima iz crne kronike, no, ipak je veći broj članaka koji to doista i čine. U 2020. godini mediji su isprepleteni sa svakodnevnim događanjima i uvelike odlučuju kako će građani gledati na zbivanja u svijetu, ali i susjedstvu. Medijsko izvještavanje prije svega treba biti pošteno, točno i etičko jer su danas novinari pokretači dobrih promjena u svijetu. No, neispravan način medijskog izvještavanja može nas sve odvesti u krivom smjeru lažnih vijesti bez etičkih uporišta.

Literatura

Knjige

1. Bauer, Thomas A., et al. (2007) *Vjerodostojnost novina*. Zagreb: ICEJ.
2. Begović, Boris i dr. (2004.) *Etika javne riječi u medijima i politici*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd.
3. Berčić, Boran (2012): *Filozofija*, Zagreb, Ibis.
4. Day, Louis Alvin (2004.) *Etika u medijima, primjeri i kontroverze*. Beograd: Medija centar Beograd, Plus.
5. Gunter, Barrie (2000) *Media Research Methods*. London: Sage.
6. Krippendorff, Klaus (2004) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, Thousand Oaks: SAGE Publications.
7. Kunczik, Michael i Zipfel, Astrid (2006.) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
8. Malović, Stjepan (2007) Vjerujemo li novinama?. U: Malović, Stjepan, ur. *Vjerodostojnost novina*, Zagreb: ICEJ, (str. 9-21)
9. Zgrabljic Rotar, Nada i dr. (2005), *Medijska pismenost i civilno društvo*, Mediacentar Sarajevo.

Zbornik

1. Car, Viktorija i Matović, Marijana (2017) Mediji, novinarstvo i ljudska prava, Zbornik radova 7. regionalne znanstvene konferencije *Vjerodostojnost medija*, U: Car, Viktorija i Matović, Marijana, ur. *Novinarstvo i ljudska prava*, (str. 1-7), Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti i Hanns Seidel Stiftung.

Članci

1. Alaburić, Vesna (2003). Ograničavanje „govora mržnje“ u demokratskome društvu – teorijski, zakonodavni i praktički aspekti, *Hrvatska pravna revija*, 3 (1): 1-18.
2. Barović, Vladimir (2011) Objektivnost, novinarska etika i izvještavanje u kriznim situacijama. *Medijske studije* 2(3-4), (str.118-126)
3. Burić, Jasna (2009) Masovni mediji kao subjekti manipulacije. Etičke vrijednosti nasuprot «trendovskoj tržišnoj kulturi» manipuliranja nasiljem, nesrećama i zločinima, *Obnovljeni život* 64(4), (str.531-543)

- Hesmondhalgh, David (2006) Media and cultural policy as public policy, *International Journal of Cultural Policy*, 11(1): 95-109
4. Klopotan, Mirjana (2014) Kultura, ljudska priroda i moral, *Scopus : časopis za filozofiju studenata Hrvatskih studija*, 13(26) : 85-123
 5. Milosavljević, Marko (2005) Neodgovorno oglašavanje: primjer slovenskog medijskog prostora. *Medijska istraživanja*, 11(1): 55-76.
 6. Skoko, Božo; Bajs, Denis (2007) Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda. *Politička misao* 44(1): 93-116.
 7. Vilović, Gordana (2003) Istraživačko novinarstvo, tabloidizacija i etika. *Društvena istraživanja* 12(6): 957-97.

Internetski izvori

1. Malović, Stjepan (2007) „Senzacionalizam: Potreba tržišta, nemoć novinara ili imperativ profita?, *Mediacentar online*, <http://www.media.ba/bs./menadzment> Pristupljeno: 14. srpnja 2020.
2. Katona, Marinela (2013.) Kodeks časti hrvatskih novinara, Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu <http://www.djecamedija.org/?p=2507> Pristupljeno 14. lipnja 2020.
3. Porobija, Željko (2012) Etika: Skripta 2012./13 <http://atvu.org/wordpress/wpcontent/uploads/2013/01/01Etika,udzbenik2012NOVO.pdf> Pristupljeno 24. lipnja 2020.)
4. enciklopedija.hr (2020) <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18496>, Pristupljeno 3. lipnja 2020.
5. Institut sinergije i društva, <https://isd.hr/2014/01/obrazovna-struktura-hrvatskih-opcina-i-gradova/> Pristupljeno 9. srpnja 2020.

Zakoni, dokumenti, propisi i kodeksi

1. (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. www.zakon.hr, [https://www.zakon.hr/z/364/\(Europska\)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda](https://www.zakon.hr/z/364/(Europska)-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda) Pristupljeno 26. lipnja 2020.
2. Kodeks časti hrvatskih novinara (2009), <https://www.hnd.hr/novinarsko-vijece-casti1> Pristupljeno 15. lipnja 2020.
3. Opća deklaracija o ljudskim pravima (2009), narodne-novine.nn.hr https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html Pristupljeno 26. lipnja 2020.

4. Zakon o medijima, NN 59/04, 84/11, 81/13, Zakon.hr, Pročišćeni tekstovi zakona
Pristupljeno 26. lipnja 2020.

Ostalo

1. Radišić, Lana: Etičnost u izvještavanju o tragičnim događajima: Studija slučaja Davida Komšića, 2019, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti
2. Šreng, Tessa: Sloboda izražavanja i pravo na privatnost u medijima, 2019, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija

Sažetak

Etika kao filozofska disciplina u svojoj srži određuje i mjeri što je ispravno, a što nije. Osim osnovnim pitanjima morala, etika se bavi pitanjem dostojanstva u radu. Novinarstvo kao profesija, također je izgrađeno od etičnog djelovanja. Medijsko izvještavanje prije svega mora biti točno, istinito i pravodobno. Svaki bi se novinar u svom radu trebao voditi pravilima Kodeksa časti hrvatskih novinara. Posebna pozornost treba se obraćati kod izvještavanja o nesretnim događajima, djeci, žrtvama nasilja ili ubojstvima. Upravo se ovaj rad bavi problematikom etičnosti izvještavanja u slučaju trostrukog ubojstva koje je počinio Filip Zavadlav 11. siječnja 2020. godine. Kroz istraživanje pet hrvatskih portala (Index, 24 sata, Slobodna Dalmacija, Večernji listi, Jutarnji list) može se vidjeti kako je izvještavanje fokusirano na počinitelja dok su privatnost i osnovna ljudska prava žrtvi marginalizirani. Nadalje, na portalima su prikazane samo fotografije ubojice, a članci su uglavnom senzacionalističke naravi. S druge strane, iako su žrtve u člancima marginalizirane, ubojica nije prikazan kao žrtva nego kao hladnokrvni ubojica.

Ovakvo izvještavanje koje naginje senzacionalizmu koje priliči žutom tisku je problematično jer se mora uzeti u obzir kako su konzumenti medija i mladi ljudi koji su podložni utjecaju autoriteta. Prije svega, izvještavati se treba prema etičkim načelima kako bi se zaštitile žrtve i ugrožene skupine čitatelja.

Ključne riječi: Kodeks časti, Filip Zavadlav, trostruko ubojstvo, analiza sadržaja, senzacionalizam

Abstract

Ethics as a philosophical discipline in its essence dictates and measures what's right or wrong. Alongside basic moral questions, ethics also deals with the questions about dignity at work. Journalism as a profession is formed on principals of ethics. Hence, media reporting above all has to be accurate, true and timely. Every Croatian journalist should be led by the rules pointed out in the Code of honor (Kodeks časti hrvatskih novinara). Journalism should pay particular attention when reporting about accidents, children, victims of abuse and homicides. This thesis reviews the reporting ethics of the triple homicide done by Filip Zavadlav on the 11th January 2020. The thesis analyses five Croatian portals (Index, 24 sata, Slobodna Dalmacija, Večernji listi, Jutarnji list) which show that the focus of the reporting was on the perpetrator while privacy and basic human rights of the victims were marginalised. Furthermore, the portals only show photos of the perpetrator and the reports were sensationalised. On the other hand, although the victims were marginalised, the perpetrator was also shown as a cold-blooded murderer.

This kind of sensationalised news reporting that resembles yellow journalism poses a great concern as one should take into consideration that young people, who are easily influenced by the authority also have access to the information. Above all, reporting should be such that it protects the victims and is fair and impartial.

Key words: content analysis, Filip Zavadlav, Principles of ethical journalism, sensationalism, triple homicide

Prilozi

Matrica

1. Portal:

- a) Jutarnji list
- b) Večernji list
- c) Index
- d) 24 sata
- e) Slobodna Dalmacija

2. Naslov je:

- a) Informativan
- b) Senzacionalistički
- c) Teško je odrediti

3. Piše li članak samo o ubojici?

- a) Da
- b) Ne

4. Ako da, u kojem tonu?

- a) Afirmativno
- b) Negativno
- c) Neutralno

5. Ističe li se u članku da je optuženik ujedno i žrtva?

- a) Da
- b) Ne

6. Članak je popraćen fotografijama ubojice?

- a) Da
- b) Ne

7. Ako da, što prikazuju fotografije?

- a) Uhićenje
- b) Privatne fotografije
- c) Mjesto zločina

8. Izvještava li članak o imenima žrtava?

- a) Da
- b) Ne

- 9. U kojem su tonu one predstavljene?**
- a) Pozitivno
 - b) Negativno
 - c) Neutralno
- 10. Članak je popraćen fotografijama žrtava?**
- a) Da
 - b) Ne
- 11. Ako da, što fotografije prikazuju?**
- a) Privatne fotografije
 - b) Mjesto zločina
 - c) Nešto treće
- 12. Spominju li se u članku skup ili grupa podrške ubojici?**
- a) Da
 - b) Ne
- 13. Ako da, kako su okarakterizirani?**
- a) Pozitivno
 - b) Negativno
 - c) Neutralno
- 14. Jesu li objavljene poruke iz grupe podrške?**
- a) Da
 - b) Ne
- 15. Intervjuirana su članovi obitelji i/ili prijatelji ubojice?**
- a) Da
 - b) Ne
- 16. Intervjuirani su članovi obitelji i/ili prijatelji žrtava?**
- a) Da
 - b) Ne
- 17. Postoji li u članku izjava stručne osobe?**
- a) Da
 - b) Ne
- 18. Ako da, sugovornik je iz:**
- a) Politike
 - b) Policije
 - c) Zdravstva

- d) Odvjetništva
- e) Centra za socijalnu skrb
- f) Psiholog/psihoterapeut